

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Veronika Vichnarová

**Vliv dlouhodobého pobytu v zahraničí na
identitu mladých lidí**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Veronika Vichnarová**

Vedoucí práce: **Mgr. Michal Osuský**

Oponent práce:

Rok obhajoby: 2011

Hodnocení práce:

Bibliografický záznam

VICHNAROVÁ, Veronika. *Vliv dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí*. Praha, 2011. 72 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Michal Osuský.

Abstrakt

Tato bakalářské práce se zabývá vlivem dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí. Změna prostředí a především kultury je výrazným zásahem do osoby jedince. Nachází se daleko od všech zavedených konvencí a hodnot. Jeho identita zažívá pocit zmatenosti vzhledem k novému kulturnímu prostředí. To může mít vliv na změnu jeho osobnosti. Nejprve se zabývám samotným pojmem identita - jejím formováním, druhy a zkoumáním v sociologii. Hlavní část práce představuje analýzu dat z longitudinálního výzkumu, který jsem na dané téma provedla ve Francii a v České republice. Popisuji, jak podle zjištěných dat pobyt v zahraničí ovlivňuje vývoj mladých lidí a jaký je jeho konkrétní vliv na formování identity. Zmiňuji základní charakteristiky života jedinců v cizině, zabývám se otázkou vazeb na domov během tohoto pobytu a změnou priorit a plánů do budoucna. Neopomím také změny v národní a etnické identitě. Nejdůležitější část textu je věnována změnám v charakteru a chování mladých lidí. Věnuji se také shrnutí toho, zda se jednalo o změny zamýšlené a jaké faktory je případně podporovaly a jaké naopak zpomalovaly. V případě změn se zajímám o délku jejich trvání. Práce celkově odpovídá na otázku, zda je vliv zahraničního pobytu na identitu mladých lidí sociálním fenoménem.

Abstract

This bachelor thesis concerns the influence of long-term stay abroad on adolescents' identity. The change of the surrounding and especially the culture is a marked interference with the individual's identity. He is found far away from all

established conventions and values. His identity passes through the feeling of confusion regarding the new cultural environment. It can influence his personality though. Firstly, I deal with the conception of identity – its formation, types and research in sociology. The main part of this work introduces the analysis of a longitudinal research which I accomplished in France and Czech Republic. I describe how according to data-gathering the stay abroad influences the evolution of young people and what his concrete effect on forming identity is. I mention the main characteristics of the life abroad and consider how much they keep in touch with their culture during their stay. I discuss the change of priorities and future plans. Also I do not leave out the changes in national and ethnic identity. The most relevant part of this thesis is dedicated to the changes of personality and behavior of young people. I also summarize if those changes were intended or not and which factor did support and which slow them. In case of any changes I am interested in their length. In general, this work answers to a question if the influence of stay abroad on adolescents' identity is a social phenomenon.

Klíčová slova

Identita, Erasmus, pobyt v zahraničí, mladí lidé, kultura, změna, osobnost, sociální fenomén

Keywords

Identity, Erasmus, stay abroad, adolescents, culture, change, personality, social phenomenon

Rozsah práce: 115 33

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2011

Veronika Vichnarová

Tuto bakalářskou práci věnuji své osobní konzultantce a babičce Jitce Havlové.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce magistru Michalovi Osuskému za cenné rady. A také všem českým i zahraničním respondentům za ochotu a otevřenost při rozhovorech.

Institut sociologických studií

Projekt bakalářské práce

Předpokládaný název bakalářské práce:

PROMĚNA IDENTITY JEDINCE PŘI DLOUHODOBÉM POBYTU V ZAHRANIČÍ

Vymezení předmětu zkoumání a strukturace výzkumného tématu

Ve své bakalářské práci bych se ráda zabývala tématem proměny identity jedince při dlouhodobém pobytu v zahraničí. Nejprve bych ráda pracovala s pojmem identita a především s tím, co ji utváří a co ji u mladých lidí formuje a ovlivňuje. Poté bych se zaměřila na případnou proměnu identity v cizím prostředí. Domnívám se totiž, že nové a neznámé prostředí má na totožnost jedince nezanedbatelný vliv. Člověk si v novém prostředí zpočátku připadá anonymní, a to může ovlivnit jeho vystupování, snadno se může dostavit fenomén deindividuace. Navíc může snáze měnit své chování, a tím se nově formuje i jeho charakter. Často se mění zvyky a rituály. S novou zkušeností přichází také nové plány, případně změna priorit. Domnívám se, že je to tím, že lidé nacházejí daleko od všech zavedených konvencí, na které jsou zvyklí. Cítí se být svobodní, mohou a musí se starat sami o sebe. To jim dle mého názoru urychlí proces „dospívání“ a snáze si pak uvědomí, co od života chtějí. Tyto změny bych ráda zkoumala na zahraničních studentech účastnících se studijního programu Erasmus, nebo jiného podobného programu. Jedná se o studenty, kteří jsou během akademického roku 2010/2011 na univerzitách v Lyonu. Ve svém výzkumu bych ráda pracovala s lidmi různých národností. Ráda bych tedy dokázala, že výše uvedené fenomény jsou mezinárodní záležitostí. Chtěla bych se zabývat změnami v chování a postojích těchto mladých lidí. Zajímá mě, jestli jsou tyto případné proměny dány okolnostmi (tedy pocitem nezávislosti a anonymity), či zda zde hraje roli jiný faktor. Zároveň bych ráda sledovala vývoj těchto změn, abych zaznamenala, jestli jsou trvalé, nebo jestli se jejich názor mění během měsíce. Také by mě zajímalo, jestli tuto proměnu osobnosti vnímají stejně dívky a chlapci. Ráda bych se zaměřila na zkoumání toho, zda jsou případné změny trvalé a na jak dlouho. Proto bych do výzkumu ráda zapojila také jedince, kteří byli na Erasmu před delší dobou a mohou tedy svůj pobyt lépe reflektovat.

Teoretická východiska

Ráda bych vycházela z teoretických východisek zabývajících se psychologií osobnosti. Existuje řada teorií zabývajících se pojetím osobnosti, založených na různých aspektech. Na motivaci je založená psychoanalýza S. Freuda a jeho pokračovatelů. Otázkou učení se zabývají behavioristé, například J. Watson či J. Dollard a N. Miller. Fenomenologické pojetí založené na sebeuvědomění představuje například W. Frankl humanistické pojetí C. Rogers. Kognitivní pojetí založené na poznání zkoumal G. Kelly. Dále bych ráda pracovala s pojetím psychologického pole K. Lewina. Přínosná by pro mě také mohla být dramaturgická sociologie Ervina Goffmana a práce jiných sociologů zabývajících se identitou jedince jako je například Peter L. Berger.

Cíle bakalářské práce

Na tomto studijním pobytu se sejdou naprosto cizí lidé z odlišných kulturních prostředí. I přesto si myslím, že ačkoliv byli vychováni zcela odlišně, jejich případná proměna v novém prostředí může vykazovat podobné znaky. Cílem mé bakalářské práce je tedy:

- pokusit se toto tvrzení dokázat a zamyslet se nad tím, proč tomu tak je, případně není
- zjistit, zda jsou domnělé změny v identitě jedince trvalé, či mají pouze pomíjivý charakter.

Poznatky získané z praktické části bych ráda porovnávala s teoretickými východisky a zjistila, jak velký je vliv okolí na formování identity jedince. Kromě praxe a teorie mohou také porovnávat skupinu studentů, kteří se na Erasmu právě nacházejí s těmi, kteří prožili tuto zkušenost před delší dobou. Dnešní svět se stává čím dál tím více multikulturním a lidé čím dál tím více cestují, a proto si myslím, že mohou být moje poznatky přínosné.

Výzkumné otázky a hypotézy

Výzkumné otázky a hypotézy by měly vypadat přibližně takto:

- Má pobyt v cizím prostředí vliv na formování identity jedince?
- Co je hlavním důvodem případných změn?
- Které změny jsou trvalé a které dočasné?
- Vnímají případné proměny jinak dívky a chlapci?
- Jedná se o mezinárodní fenomén?
- Může mít prostředí hlavní vliv na formování totožnosti mladých?

- Může se v tomto prostředí objevit fenomén deindividuace?

Metody a prameny

Jako hlavní metodu svého výzkumu bych ráda použila panelový výzkum. Chtěla bych provádět hloubkové rozhovory s 12 studenty, vždy přibližně po měsíci a to celkem 3x. V těchto rozhovorech bych ráda zaznamenala případné změny v jejich chování a vývoj těchto změn. Rozhovory bych ráda doplnila zúčastněným pozorováním. Po návratu bych ráda udělala dalších několik rozhovorů se studenty, kteří Erasmus absolvovali před delší dobou: před rokem, třemi lety a více než třemi lety. Právě na nich mohu nejlépe pozorovat, zda měly případné změny v jejich identitě dočasný, nebo trvalý charakter.

Předpokládaná struktura bakalářské práce

- 1) Úvod
- 2) Teoretická východiska
- 3) Metody
- 4) Deskriptivní část
- 5) Analytická část
- 6) Závěry

Základní literatura k tématu

BALCAR, K.: Úvod do studia psychologie osobnosti. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1983.

BERGER, Peter L., Sociální konstrukce reality: Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 1999.

ERIKSON, E: Mladý muž Luther, Psychoanalytické nakl. J. Kocourek, Praha, 1996.

GOFMAN E: Setkání – Encounters. Bobbs—Merrill, New York, 1961.

HELUS Z: Psychologické problémy socializace osobnosti, Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1976.

JENINS R: Social identity. Routledge, 1977

MYERS, D. G.: Social psychology. McGraw-Hill, New York, 1993.

NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. Praha: Academia, 2000.

SZALÓ,C: Mozaika v re-konstrukci. Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, Brno, 2003.

Obsah

ÚVOD	2
1 TEORETICKÁ ČÁST	4
1.1 INFORMAČNÍ ZDROJE.....	4
1.2 IDENTITA A JEJÍ FORMOVÁNÍ	4
1.3 IDENTITA V SOCIOLOGII	7
1.3.1 <i>Krize identity</i>	8
1.3.2 <i>Změny v identitě</i>	9
1.4 DRUHY IDENTIT	10
1.4.1 <i>Role identity</i>	10
1.4.2 <i>Osobní a sociální identita</i>	12
1.4.3 <i>Identita ega</i>	13
1.4.4 <i>Kulturní, etnická a národní identita</i>	13
1.4.5 <i>Náboženská identita</i>	15
1.5 HOGANŮV OSOBNOSTNÍ DOTAZNÍK (HOGAN PERSONALITY INVENTORY).....	16
1.6 CESTOVÁNÍ JAKO PSYCHOLOGICKÝ A SOCIOLOGICKÝ FENOMÉN..	18
2 METODOLOGICKÁ ČÁST	21
2.1 CÍLE A METODY VÝZKUMU.....	21
2.2 DESIGN VÝZKUMU	22
2.3 VÝZKUM POŘÍZENÝ VE FRANCII.....	26
2.4 VÝZKUM POŘÍZENÝ V ČESKÉ REPUBLICE	27
2.5 SHRNUÍ A NEDOSTATKY VÝZKUMU	28
3 ANALYTICKÁ ČÁST	30
3.1 KAŽDODENNÍ ŽIVOT DOMA A NA ERASMU	30
3.2 VAZBY NA DOMOV	33
3.3 NÁRODNÍ A ETNICKÁ IDENTITA	37
3.4 PRIORITY, PRINCIPY A PLÁNY DO BUDOUCNA.....	38
3.5 ZMĚNY V CHARAKTERU A CHOVÁNÍ.....	41
3.6 EKONOMICKÁ IDENTITA	49
3.7 SHRNUÍ ANALYTICKÉ ČÁSTI	50
ZÁVĚR	54
SUMMARY	56
POUŽITÁ LITERATURA	58
SEZNAM PŘÍLOH	60
PŘÍLOHY	61

Úvod

Na začátku této práce byla cesta. Konkrétně moje cesta na zahraniční studijní pobyt Erasmus do Francie. Jelikož jsem odjížděla na zimní semestr ve třetím ročníku, který jsem chtěla tentýž akademický rok ukončit, věděla jsem, že potřebuji napsat bakalářskou práci. Rozhodla jsem se tedy, že ji tematicky přizpůsobím své cestě a výzkum provedu v zahraničí. Připadalo mi to jako ideální příležitost získat ojedinělá data.

Jako každá cesta však ani ta moje nebyla jednoduchá. Před odjezdem jsem se několikrát sešla se svým konzultantem, abychom doladili téma práce. Nakonec jsem však do Lyonu odjížděla s nejasnou vizí definitivního tématu s tím, že to definitivně dořeším až na místě. Postupně jsem se seznamovala s neznámým prostředím a novými lidmi. S několika z nich jsem časem navázala hlubší vztahy, které později přerostly v přátelství. Často jsme se tedy bavili i o osobních záležitostech, názorech a pocitech. Někteří se mi svěřili, že na sobě začínají pozorovat určité změny – například v chování, způsobu myšlení, či charakteru. Protože jsem na sobě podobné změny pociťovala také, uvědomila jsem si, že změna prostředí a kultury je výrazným zásahem do života jedince. Rozhodla jsem se tento problém podrobněji prozkoumat. Jako téma své bakalářské práce jsem tedy zvolila Vliv dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí. Moje základní cíle byly následující:

- zjistit, zda je téma vlivu dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí společenským fenoménem.
- sledovat, co tyto případné změny v identitě jedince urychluje a co jim naopak zabraňuje.

Jsem si vědoma toho, že identita je pouze součástí celkové osobnosti jedince, nicméně v této práci tyto pojmy zaměňuji. Zaměřila jsem se na téma samotné identity – tedy na její definici, formování, druhy identity a na její zkoumání v sociologii. Uvědomuji si, že teoretická část zcela nepopisuje celou problematiku, avšak tato práce není orientována teoreticky, takže doufám, že pro vhled do problematiky tento základ stačí. Zároveň jsem alespoň lehce nastínila cestování jako psychologický a sociologický fenomén a jeho vliv na osobnost jedince. Myslím si totiž, že téma cestování je v současné době velice aktuální. Kromě studijních pobytů mladí lidé vyjíždí jako au-

pair, pracovně, či ve svém volném čase. Je tedy dobré se zamyslet nad tím, jaký na ně může mít tento pobyt dlouhodobý vliv.

Hlavní část mé bakalářské práce je zaměřena na samotný výzkum a jeho výsledky. Vzhledem k povaze zkoumaného tématu a touze jej hloubkově prozkoumat, jsem zvolila kvalitativní výzkumné metody, konkrétně polostrukturovaný rozhovor. Jelikož jsou podle mého názoru případné změny v identitě jedince dynamickým fenoménem, chtěla jsem zachytit jejich vývoj v čase. Proto jsem zvolila panelový výzkum trávající šest měsíců a rozhovory jsem se zúčastněnými provedla celkem třikrát, vždy přibližně po dvou měsících. Mými respondenty bylo dvanáct studentů různých národností.

Během výzkumu v Lyonu jsem si uvědomila, že je škoda, že nebudu moci případné změny pozorovat i později, po návratu jedinců domů. Rozhodla jsem se tedy provést po příjezdu do České republiky druhou část výzkumu se studenty, kteří již Erasmus absolvovali v minulosti. Domnívám se totiž, že tito studenti mají od pobytu již určitý odstup a dokážou jeho vliv na svůj život lépe reflektovat. Dvanáct českých respondentů jsem rozdělila na tři skupiny podle toho, před jak dlouhou dobou vycestovali, abych zjistila, zda jejich případné proměny byly trvalé, nebo ne.

Během výzkumu jsem pořídila čtyřicet osm rozhovorů, které přinesly zajímavé výsledky a pomohly mi odpovědět na moji původní otázku, zda je dlouhodobý pobyt v zahraničí společenským fenoménem, který ovlivňuje identitu mladých lidí.

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Informační zdroje

Původně měla být součástí teoretické části práce i teorie osobnosti, avšak vzhledem k průběhu výzkumu a konkrétnějšímu vymezení tématu jsem se rozhodla zaměřit pouze na identitu. Vycházím z českých i zahraničních (anglických a francouzských) publikací na toto téma, a to z pohledu psychologického, sociologického i antropologického. Dále čerpám z několika článků v elektronické formě. Výraznou část mých zdrojů tvoří bakalářské, diplomové a disertační práce na dané téma, především studentů psychologie. Nedílnou součástí jsou také získaná primární data.

1.2 Identita a její formování

Kdo jsem? Jsem toto vážně já? Kým chci být? Téměř každý se někdy zabýval nebo zabývá těmito otázkami. Každý z nás na ni má jedinečnou odpověď, která vychází z našeho sebepojetí, tedy myšlenek a pocitů, které máme sami o sobě. Všechny tyto odpovědi tvoří naši identitu.

Pojem identita je v češtině v běžném jazyce vykládán jako totožnost či shoda. Avšak v odborném jazyce (tj. v sociologii, antropologii, psychologii apod.) má řadu definic. Například, že se jedná o typické rysy jedince nebo skupiny, obvykle podmíněné sociálními charakteristikami. „Individua, která mají jasné pocity o své identitě, vnímají svoji vlastní individualitu jako integrovanou, stabilní a konstantní v čase: existuje pro ně kontinuita mezi tím, čím byli včera, čím jsou dnes a čím budou zítra“ [Mussen 1986: 13, přeloženo V.V.]. S identitou je také spojeno převzetí odpovědnosti jednotlivce za jeho činy, což odlišuje osobní identitu od jakékoliv objektivní vlastnosti a zároveň charakterizuje odlišnost člověka od přírody. Identita se tvoří jedině v interakci s druhými, neboť jejím základem je podle socioložky Arendtové slib. Naopak zcela odmítá ztotožňovat identitu s charakterem jedince. [Pechar 1995: 33]. Opak Arendtové představuje psychoanalytik, který pojem identity proslavil - Erik Erikson. Ten identitu Ega definuje jako „pochopení toho, že vědomí, které mám, má za všech okolností určitou poznatelnou kvalitu nebo charakter, přičemž obojí je mu veskrze vlastní, ale

zároveň v jisté míře sdíleno s druhými“ [Pechar 1995: 55]. Pro potřeby své práce jsem použila definici, která říká, že identity jsou kategorie, které používáme ke specifikaci toho, kdo jsme a k naší lokaci ve světě. Jsou to koncepty nás samotných, které určují naše vztahy k ostatním lidem v sociálním světě [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 30, přeloženo V.V.].

Některé komponenty identity jedince se začínají formovat už v raném dětství, a jsou výsledkem zkušeností, učení, identifikace a evaluace dítěte sebou samým a porovnáváním sebe a ostatních. Tyto charakteristiky mohou být také ovlivněny jinými genetickými a biologickými faktory. Důležitou roli hraje postoj okolí k dítěti, protože to se snadno ztotožní s tím, jak na něj reaguje. Řadu charakteristik pak člověk přijme za své během života, kdy se postupně identifikuje s rodiči a dalšími autoritami [Mussen 1986: 14, přeloženo V.V.]. Dá se tedy říct, že dospívající se učí poznávat a definovat sám sebe skrze sociální interakce.

Etapy vývoje identity jsou podobně nejasné jako její definice. Je evidentní, že nejcitlivějším obdobím pro formování koncepce „kdo jsem“ je adolescence. Nicméně u většiny dětí se vědomí osobní identity formuje už dříve, v období latence. V období adolescence však dochází k výrazným změnám, a to v oblasti psychiky, fyziologie, sexuality a kognitivity. Adolescent zcela předělává strukturu svého vlastního já a odpoutává se od objektů spojených s dětstvím. Objevují se nové sociální, intelektuální a profesní požadavky. Adolescent se tak stává pozorovatelem sebe samého, více o sobě přemýšlí, o tom, co udělal a co udělá v budoucnu a více se vidí v porovnání s ostatními. Je si vědom toho, že musí plnit určitou společenskou roli. Často tedy dochází k experimentování s rolemi, mladí se snaží určité role vyzkoušet a vyhovět tak jak sobě, tak i společnosti. Řada dospívajících je konfrontována s řadou možností, a proto prochází dlouhým obdobím zmatku a „zkoušení“ různých identit, protože se nemohou rozhodnout, kým jsou a kým chtějí být. Pocit identity hraje důležitou roli v řízení motivací, postojů a reakcí jednotlivce [Mussen 1986: 16-17, přeloženo V.V.]. „To vše souvisí s upevňováním identity mladistvého, neboť mít identitu znamená znát odpověď na otázku, kdo jsem, rozumět sama sobě, svým citům, kam směřuji, v co doopravdy věřím (...)“ [Skálová 1998: 13]. Formování identity je tedy velice složitý, komplexní a dlouhotrvající proces.

Mladým lidem také velice záleží na úspěchu, především ve skupině vrstevníků – ať už ve studiu, v práci, nebo v jiné oblasti. Často se na sebe snaží upoutat pozornost, i když to je samozřejmě individuální. Zároveň také touží po dobrodružství – cestují,

v poslední době i do exotických destinací, lákají je nové kultury a jejich zvyky a způsob života [Skálová 1998: 14 - 15]. I to může být důvodem jejich výjezdu na studijní pobyty v zahraničí.

V tomto období tedy jedinec formuluje představy o své ideální osobnosti. „Především ve věku mezi 20 a 24 lety přichází podstatné změny v sebepojetí. Ti, kdo se už ožení, začnou pracovat, nebo mají první dítě, se spíše vidí jako rodiče zodpovědní za někoho jiného, než studenti, poměrně osvobození od zodpovědnosti nebo závislého dítěte. Menší změny identity tedy nastávají pro toho, jehož role se příliš nemění (...)“ [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 109, přeloženo V.V.]. Navíc je formování osobnosti ovlivněno kulturou. V některých společnostech jsou jasně dané vzory, v jiných je formování identity zcela individuální záležitostí. „Výsledkem těchto kulturně specifických výchovných zvyklostí je soubor charakterových typů osobností příslušníků určité společnosti, který je pro danou společnost do značné míry typický“ [Murphy 2004: 51].

Mussen ve svém článku představuje výzkum, který se zabýval otázkou struktury osobnosti lidí, kteří měli zažité vzory po dlouhou dobu a těch, kteří se během této doby měnili. Výsledky ukázaly, že lidé nechtěli měnit úhel pohledu na svou identitu, pokud považovali koncept o sobě samých za uspokojující a reprezentativní. Ti, kteří byli se svoji identitou nespokojeni, byli více náchylní ke změně. Konkrétně ti, kteří měli stabilní identitu, byli popisováni jako zralí, produktivní, bystří, přemýšliví, důvěřovali si a cítili se zodpovědní vůči ostatním. Oproti tomu ti, jejichž identita se snadno měnila, si málo věřili, byli nesamostatní, ustrašení, nevyzrálí, zaměřeni sami na sebe a chyběla jim kontrola a sebedůvěra. Ženy, které se neměnily, byly méně nervózní, méně nespokojené se svým životem a se vztahy s ostatními lidmi. Zdály se být spokojeny samy se sebou, přijaly za své hodnoty své kultury a snadno přijímaly tradiční role, které jim byly předepisovány.

Nicméně autor tímto nechce naznačit, že všechny změny identity jsou motivovány neschopností adaptace. Roli zde mohou hrát sociální či ekonomické změny; stejně jako dramatické životní zkušenosti [Mussen 1986: 18-19, přeloženo V.V.]. Identita bývá přetvářena dynamicky a během přerodu může ztratit soudržnost, především při vývojové změně. Jedinci pak mohou procházet obdobím, kdy „ztratí“ svou identitu. Ze všech zmíněných faktů je evidentní, že identita jako téma sociologického a antropologického zkoumání je ještě stále na počátku. Ukázalo se však, že „pokud je identita jednou ustálena, má tendenci vytrvat po dlouhou dobu a sloužit k adaptaci

individua, jeho myšlenek, chování, postojů a vnímání světa. Jsme tedy na počátku výzkumu toho, co tuto identitu mění“ [Mussen 1986: 20, přeloženo V.V.].

1.3 Identita v sociologii

Sociologie vidí význam konceptu identity především v tom, že je jedním ze základních kamenů interpretativních pojetí sociálního jednání, neboť jakožto seberefrenční centrum organizuje vztah aktéra k vnějšmu světu. K výraznějšímu zájmu o toto téma došlo v 70. letech v době objevení teoretických koncepcí krajně individualizované společnosti, v nichž identita hrála významnou roli, protože se vyvracela její samozřejmost [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 120-121].

„Osobní identita označuje v nejširším slova smyslu vědomí toho, kým člověk jakožto individuum je. (...) Člověk ve svém životě vystupuje v mnoha rolích, (...) za všemi jednotlivými označeními však obvykle přetrvává vědomí sebe sama jako celistvé bytosti, která se zabývá nejrůznějšími činnostmi a vstupuje do řady rolí, ale přitom zůstává sama sebou“ [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 120].

Jednotlivé události se do identity jedince integrují a pomáhají ji utvářet. To, jak se jedinec vnímá, tedy na jednu stranu dává smysl událostem vnějšmu světu, na druhou stranu však také řídí jednání, které se k tomuto světu vztahuje. „Mead se domnívá, že „já“ vyrůstá ze sociální zkušenosti, a proto jej chápe jako sociální strukturu, regulovanou společenskými normami, hodnotami a kulturními vzorci“ [Hayesová 2009: 21].

Identita se však může během života měnit, či dokonce zcela zhroutit. „Řada teoretiků jako je Luckmann (1966), Bauman (2004), Giddens (1991) nebo Fischer-Rosenthal (1997), se shoduje v tom, že v podmínkách moderní, resp. pozdněmoderní společnosti se osobní identita, chápaná jako integrované a harmonické sebepojetí, dostává do zásadní krize, společenské podmínky si vynucují v průběhu života její úpravy a redefinice, pokud vůbec umožňují její vybudování“ [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 120-121].

1.3.1 Krize identity

„Identita se stává problémem pro sociology v okamžiku, kdy se stává problémem pro společnost (...) Moderní společnost totiž teprve otázku identity nastolila, protože identita se v ní stává něčím nesamozřejmým“ [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 122-123].

Problematika identity se liší v „moderním“ a „postmoderním“ pojetí. Modernisté Berger a Luckmann jakožto zastánci teorie sociálního konstruktivismu vidí jako základ identity socializaci jedince. Identita se podle jejich názoru vytváří během sociálních procesů. A i poté, co je vytvořena, je udržována a obměňována sociálními vztahy. „Identity vytvořené vzájemným působením organismu, individuálního vědomí a sociální struktury zpětně danou sociální strukturu ovlivňují, udržují a obměňují, a dokonce ji přebudovávají“ [Berger, Luckmann 1999: 171]. Tito autoři dále tvrdí, že určité historické sociální struktury dávají vzniknout typům identit, které se liší podle národností.

Identita je ovšem v moderní společnosti ohrožena, a to především vysokou mírou sociální mobility ve spojení s inkonsistencí sociálních statusů [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 123]. Tato nezaplňená místa se pak snaží nahradit různé „sekundární instituce“ jako je například církev či média, ovšem povětšinou nebývají příliš stabilní. „Nemožnost nalezení dlouhodobé identity podle Bergera a Luckmanna přispívá k nárůstu množství psychických problémů a úzkosti v moderní společnosti. (...) Jejich vysvětlení ukazuje problém identity primárně jako otázku sociální struktury moderní industriální společnosti [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 124]. V tomto pojetí se jedná o dlouhodobý postupný proces, který se spolu s vývojem moderní společnosti radikalizuje.

„Postmoderní“ vysvětlení problémů identity lze nalézt u Gillese Lipovetského, který si všímá zásadní proměny hodnot v posledních desetiletích 20. století. „Člověk nedokáže získat a udržet svou identitu jako dřív díky identifikaci s určitou skupinou, popř. společenskou vrstvou. Spíše musí svou specifickou identitu neustále hledat a budovat, jinak by se zpronevěřil metahodnotě individuálního specifika. Problém identity se tedy stává problémem autenticity“ [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 125].

To však není jediná krize, kterou může identita prodělat. „Přímočará identita získaná v jednotném procesu primární a sekundární socializace je pevná ve světě, kde

nedochází k výrazným sociálním změnám. *Tato identita ovšem, jak ji popisuje Luckmann, funguje jen v podmínkách, ve kterých vznikla, a při pokusu o její transfer do jiné společnosti nebo do jiné kultury se ukazuje jako nefunkční* [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 129]. Proto jedinci při dlouhodobém pobytu v zahraničí mohou pociťovat zmatení, dochází u nich ke krizi jejich dosavadní identity. „V cizí zemi se lidé často setkávají s pocitem neschopnosti a nemožnosti vyjádřit sami sebe způsobem, který znají, který jim je vlastní. Mohou se také objevit pocity, že člověk není tím, za koho se doposud považoval a neví tedy, kým vlastně je. (...) Při cestování dochází u člověka být i jen krátkodobě ke změně sociálních rolí a statutu. Tato změna s sebou může přinést pocity znepokojení, které se týkají pocitů vlastní identity“ [Turzíkova 2003: 33]. Existují ovšem i jedinci, kteří ve své identitě integrují prvky většího množství společenských a kulturních okruhů. Jejich identita pak bývá mnohem flexibilnější. Typickým příkladem jsou děti přistěhovalců. Jejich vícerozměrná identita jim umožňuje vymanit se z tlaků sociálních vazeb a norem [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 129].

Další socioložka Hannah Arendotová chápe osobní identitu v souvislosti s pluralitním fungováním společenství. Identita může podle ní existovat pouze tam, kde se člověk projevuje jednáním a řečí. Právě jednání a mluvení odhaluje identitu osoby, která tímto způsobem nachází svůj výraz [Pechar 1995: 17 - 18].

Podle Anthonyho Giddense jsou lidé ve svých osobních vztazích nuceni komunikovat svou identitu. Jedině tak se totiž mezi nimi vytvoří moment důvěry. Rozborem identity se zabýval především Ervin Goffman. Snaží se ve svých analýzách doložit, jakým způsobem identita vstupuje do každodenních interakcí. Rozlišuje tři typy identity: sociální, osobní a identitu ega, která nejvíce odpovídá obecnému pojetí identity [Bernard in Šubrt a kolektiv 2008: 131].

1.3.2 Změny v identitě

Psycholog Stephen Bochner se zabýval změnami, které mohou nastat v etnické identitě jedince při dlouhodobém pobytu v zahraničí, který je charakterizován vlivem odlišné kultury. Rozlišuje několik situací, jak se člověk může s danou situací vypořádat:

- Procházející (passing) – patří sem lidé, kteří z nějakého důvodu nepřijímají svoji původní kulturu a místo ní přijímají kulturu novou. Jedná se o extrémní formu

doplněnou úplnou asimilací a adaptací. Někdy se v mírnější podobě může objevit i u přechodných cestovatelů, kteří si po návratu uvědomí, že jim více vyhovovala jiná kultura.

- Přemrštění šovinisté (exaggerated chauvinism) – stojí na druhém konci než procházející. Tito jedinci zcela odmítají vlivy nové kultury a uznávají pouze hodnoty a pravidla své vlastní kultury.
- Marginální syndrom – tito jedinci se necítí doma ani v jedné z kultur, a proto se u obou z nich ocitají na okraji společnosti.
- Zprostředkující osoby (mediating persons) – nejspíše nejrozšířenější skupina. Jedná se o jedince, kteří se umí pohybovat a čerpat z nové kultury, ale přitom si stále zachovávají svou vlastní kulturu.

Z toho vyplývá, že setkání dvou odlišných kultur může mít za následek jejich různé propojení: od segregace po totální integraci¹. Setkání s jinou kulturou tedy nemusí být vždy idylické a může mít výrazný vliv na proměnu osobnosti [Furnham, Bochner 1986 in Turzíková 2003: 38].

1.4 Druhy identit

Tak jako existují například typy charakteru, existují také různé druhy identit. Každá zaujímá v celkové osobnosti člověka jinou roli a projevuje se více či méně podle konkrétní situace.

1.4.1 Role identity

Každý z nás zaujímá ve společnosti určité role. „Identitu si pak konstruujeme tak, že pozorujeme své vlastní chování a reakce ostatních na něj. V každé nové roli objevíme nový pohled na to, kdo vlastně jsme. Tím pádem si vytvoříme mnoho identit, kterým říkáme role identity (*role identity*). Naše já je tedy spojeno se společností přes tyto role“ [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 37, přeloženo V.V.].

¹ Konkrétní strategie jedinců při příchodu do nové kultury viz. schéma J. W. Beryho v kapitole 1.6.

Identity rolí mohou ovlivňovat naše emoce a pocity, a to ve dvou způsobech. Za první určitá role identity se zaměřuje pouze na konkrétní pocit. Za druhé tyto identity určují, jak budou tyto pocity interpretovány. S konkrétními identitami jsou spojené konkrétní pocity. Tím, že je vyjadřujeme, pak stvrzujeme, či pozměňujeme naši identitu a sociální vztahy, ve kterých se vyskytuje. Celkový pocit z naší identity pak utváří naše celkové sebehodnocení. Záleží na tom, jak se ohodnocujeme v jednotlivých rolích, které zastáváme, a jakou jim přiřkládáme důležitost. Toto sebehodnocení pak ovlivňuje naše chování. Podle sociálních psychologů se lidé s vysokým sebehodnocením chovají odlišně, jsou aktivnější a spokojení se svým sociálním zařazením oproti těm s hodnocením nízkým, kteří jsou spíše depresivnější. Tento vliv však může být vzájemný – úspěšné činy mohou zvýšit naše sebehodnocení [DeLamater, Michener, Schwart 1986, 50 – 56: přeloženo V.V.]. Zajímavé je, že sebehodnocení klesá po skončení střední školy, protože dospívající vědí, že se od nich čeká osamostatnění od rodiny. Naopak opět vzrůstá při úspěšné adaptaci rodinných a pracovních rolí [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 109, přeloženo V.V.].

Občas se stane, že vzhledem k událostem jsme nuceni změnit naše pořadí identit, což má negativní vliv na naši psychickou stabilitu a s ní spojené chování. Toto období nastává především v době adolescence a odchodu do důchodu, kdy se naše sociální vztahy, možnosti našich rolí a schopnosti rychle mění. Toto zmatení, doprovázené pocitem vnitřní nejednoty se podle psychologa Eriksona nazývá „krize identity“. Abychom ji vyřešili, musíme hierarchii našich identit přeorganizovat a dát do popředí naše momentálně požadované sociální pozice [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 45, přeloženo V.V.].

Identity hrají roli také při definování sociálních situací. Navíc se opět liší podle situace, například identita při debatě o filmu (kritický pohled) je jiná než pokud žádáme přítele o půjčku (spolehlivý přítel). Jedná se tedy o sociální identity v tom smyslu, že jsou založeny na sociální interakci. Často ani při interakci nedojde k odhalení pravé identity. Hrají v tom roli stereotypy a očekávání od ostatních [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 263 - 264, přeloženo V.V.].

Pomocí pozorování chování ostatních lidí konstruujeme naše vlastní identity – pocit toho, kdo jsme, co můžeme dělat a jaká je naše pozice vůči ostatním. [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 97, přeloženo V.V.]. Další vliv na konstruování naší identity má pohlaví – muži a ženy očekávají během dospívání odlišné sociální role a podle toho i jinak formují svou identitu. Muži se zaměřují spíše na své právě vykonávané profesní

role, kdežto ženy na své budoucí očekávané mateřské a manželské role. Proto může být závazek ženské identity ambicióznější a spíše náchylný ke změně, protože její budoucí role velice záleží na tom, koho si vezme [DeLamater, Michener, Schwart 1986: 108 - 109, přeloženo V.V.]. Tento model však už v posledních letech tak výrazně neplatí, jelikož dochází k výrazné ženské emancipaci.

1.4.2 Osobní a sociální identita

„Pojem osobní identity se tedy opírá o předpoklad, že určitou osobu lze odlišit od všech ostatních a že kolem tohoto prostředku odlišení se může jako cukrová vata přichytit a omotat jedinečný souvislý záznam sociálních skutečností. Je ovšem obtížné rozpoznat, že právě v důsledku této své jedinečné vlastnosti může osobní identita hrát a hraje uspořádanou, rutinní a ustálenou roli v sociální organizaci“ [Goffman 2003: 71].

Jde-li o osobní identitu, je tu blízkým jevem sebepojetí jako kognitivní reflexe sebe sama a dále sebehodnocení, týkající se převážně afektivního prožívání vlastní hodnoty. „Osobní identita je (...) souhrn všech rolí, vlastností a kompetencí, které jedinci náleží skrze začlenění do společenské struktury. Váže se na společenské uznání a zodpovědnost jedince [Turzíkova 2003: 33].

„Sociální identita vzniká (...) na základě sociálního kontextu. Patří sem zejména osvojení role jako charakteristického a očekávaného chování jedince v určité konkrétní sociální pozici. Sociální role jsou osvojovány zejména v malých sociálních skupinách (rodina, vrstevnická skupina) (...)“ [Skálová 1998: 25]. Určitá skupina vrstevníků může naše chování výrazně ovlivnit, zvláště v průběhu adolescence, kdy upadá význam rodiny jakožto zdroje sociálních informací.

Výrazným zásahem do běžného života jednotlivce je dlouhodobý pobyt v zahraničí – pokusím se to ukázat na vlastním výzkumu, ale i jiné výsledky ukazují, že „řada Erasmus studentů (...) si myslí, že je pobyt v zahraničí změnil (došlo ke změně některých jejich názorů, postojů, vzorců chování). Tyto změny se sice staly součástí jejich identity (tzn. že jejich identita se změnila), ale při *opětovném* střetu s domácí kulturou (společností) nevyvolávaly ve studentech konflikty“ [Kučerová 2011: 42]. Dokazují to i některé zahraniční výzkumy. Například Stitsworth (1989) srovnával americké studenty, kteří absolvovali studijní stáž v Japonsku s jedinci bez zahraniční

zkušenosti. Výsledky výzkumu odhalily, že u jedinců, kteří dlouhodobě pobývali v zahraničí, se mění identita nejen přirozeným procesem zrání, ale právě i touto zahraniční zkušeností [Kučerová 2011: 44].

1.4.3 Identita ega

Goffman ve své knize *Stigma* spojuje osobní a sociální identitu a staví ji do protikladu s identitou ega neboli pocíťovanou identitou, což je „subjektivní pocit vlastní situace a vlastní kontinuity a charakteru, který člověk získá v důsledku svých různých sociálních zkušeností“ [Goffman 2003: 123]. Sociální a osobní identita jsou spíše součástí zájmů a definic, jež si ostatní lidé vytváří o naší osobě. Oproti tomu identita ega je především subjektivní a reflexivní záležitostí, kterou musí daná osoba pocíťovat. „Byl by omyl domnívat se, že to, kým jsme (v případě ego identity je lépe říci: kým se cítíme být), závisí výhradně na nás samotných. Právě naopak, náš sebe-obraz závisí na našem místě ve společnosti. Mnohé z toho, kým jsme, jsme převzali od skupin, do nichž náležíme nebo na které bereme ohledy, které jsou pro nás důležité“ [Červenka in Sociální studia 2003: 155].

1.4.4 Kulturní, etnická a národní identita

Pokud hovoříme o kulturní či národní identitě, definovali bychom ji nejspíše jako „pocit prožívání příslušnosti jedince k určitému společenství (etniku, národu, rase), s jehož hodnotami, normami či jinými rysy se ztotožňuje“ [Průcha 2004: 120]. Pokud tuto definici vztáhneme k identitě osobní, jedná se o souhrn přesvědčení, které o sobě člověk má jakožto o členovi určité kulturní skupiny. Tato identita se nejvíce projevuje při styku s jinou kulturou. Národní identita pak plní funkci především integrační, tedy jako prostředek formování solidarity mezi členy společenství. Navíc etnicita navozuje u jednotlivců výraznou jednotu, která dokáže překonat rozdělení ve společnosti například podle tříd či vzdělání [Průcha 2004: 120-121]. Během pobytu v zahraničí si díky určitému odstupu člověk uvědomuje tuto identitu intenzivněji. „Mění se také vztah k rodné vlasti, kterou na základě svých zkušeností v cizině začíná člověk oceňovat a

vnímat v jiném příznivějším světle. Začíná si daleko více uvědomovat svou národní identitu“ [Voldánova 2006: 56].

Kultura se dá definovat jako soubor postojů a jednání, která jsou typická pro určitou skupinu lidí. Kultura každého národa je tedy velmi specifická. Pokud se jedinec nachází dlouhodobě v prostředí odlišné kultury, musí to na něj mít nutně vliv, protože zde platí odlišné zvyklosti, rituály a normy. Pokud se snaží přijmout hodnoty této kultury za své, hovoříme o tzv. akulturaci. Akulturace je „proces, kdy jedinec nebo skupina přijímá kulturní charakteristiky jedince nebo skupiny jiné a to přímým kontaktem a vzájemnou interakcí“ [Dokulilová 2006, :12]. Ne vždy je však tento proces automatický. Při pokusu o začlenění můžeme čelit řadě překážek, jednou z nich je například kulturní šok. Tento termín pochází od antropoložky Cory Dubois a poprvé byl použit v roce 1951. Popisuje úzkost člověka spojenou s pobytem ve zcela novém prostředí. Jedinec si je nejistý, neví co a jak dělat, ani co je považováno za vhodné chování a co nikoliv. Typickými symptomy jsou úzkosti, smutek, melancholie, přehnaná obava o svoje zdraví, ztráta sebedůvěry atd. Kulturní šok se dělí na více fází, nicméně ne vždy dojde na všechny z nich. První se přezdívá „líbánky“, neboť jde o počáteční euforii a nadšení z nové země. Ve druhé fázi se začínají objevovat první problémy, například při komunikaci či jiných běžných záležitostech, kterými se člověk snaží integrovat do nové kultury. Jedinec pociťuje nespokojenost, vztek a smutek. Třetí stadium je typické pomalým poznáváním a chápáním nového prostředí. Znovu nastává pocit spokojenosti a určité psychické vyrovnanosti. Člověk opět nabývá ztracenou sebejistotu. Ve čtvrté fázi jedinec poznává, že daná kultura má své dobré i špatné stránky. Nicméně se začíná považovat za její součást. Po návratu do rodné země může nastat ještě jedna fáze a to takzvaný zpáteční šok. V této situaci jedinec zjišťuje, že situace doma není stejná, jako když odjížděl a to ho znepokojuje.

Existuje řada způsobů, jak se kulturního šoku vyvarovat, jako je například udržování kontaktů s vlastní komunitou žijící v zahraničí, trpělivost, pomalé navazování kontaktů s novou kulturou (učení jazyka, poznávání místních zvyklostí) apod.

Jak je vidět, kultura má na chování a myšlení člověka výrazný vliv. Směrem, který se zabýval vztahem mezi kulturou a identitou jedince, byl holismus. Ten vycházel „z předpokladu, že identita jedince je určena jeho skupinovou příslušností, protože jí vytvářejí sociální a kulturní síly“ [Dokulilová 2006: 47]. Nové prostředí tedy identitu jedince musí nutně ovlivňovat. Podle některých domněnek jedinec v novém prostředí pozná nové zvyky a normy a snaží se jim svým chováním přizpůsobit. Občas ale přitom

narazí na problém, že dané normy jsou v rozporu s hodnotami jeho vlastní kultury a řeší tak dilema, jak jim vyhovět.

V každém případě jedinec během svého pobytu v zahraničí rozvíjí svou kulturní identitu. Uvědomuje si specifika své vlastní kultury a navíc se obohacuje o poznatky z té cizí. „Člověk, který nějaký čas pobýval v cizí kultuře, si osvojil jiné kulturní kompetence a vzorce chování (tj. kompetence a vzorce chování hostitelské kultury) a tím došlo k určité změně jeho původní kulturní identity. Jedinec si nemusí být vědom změny své identity, jež se stala „mezikulturní“ (tj. obsahující aspekty domácí i cizí kultury), což může způsobovat obtíže při komunikaci *po jeho návratu*“ [Kučerová 2011: 42].

1.4.5 Náboženská identita

Pokud dospívající člověk má nejasnosti o své identitě, náboženství mu může dát jistý směr. „V tomto kontextu pak můžeme mluvit o náboženské identitě jako o jedné z identit, které individuum má a o jejím postavení v hierarchii identit, které souvisí s tím, jak hluboce přijímá roli s touto identitou spojenou“ [Peek 2005 in Stehlíková 2009: 16]. Náboženská identita bývá často spjata s celkovým způsobem života. V mnohých kulturách (včetně evropské) jsou náboženské rituály zároveň společenskou událostí. Přijetím určité náboženské identity se člověk stává součástí určitého specifického společenství. S ním pak sdílí svou víru, rituály a náboženské symboly. Identifikace s takovou skupinou pak znamená pro jedince novou sebereprezentaci. Kolektivní náboženská identita pak naplňuje potřebu cíle, pocit sounáležitosti, sebehodnocení, a pochopení sebe samého. Při vytváření osobní identity má tedy zásadní a neopomenutelný vliv.

1.5 Hoganův osobnostní dotazník (Hogan Personality Inventory)

Ve svém výzkumu jsem při zkoumání proměn v identitě jedinců využívala Hoganův osobnostní dotazník. Jedná se o psychometrický nástroj pro hodnocení osobnostních vlastností nezbytných nejen pro úspěch v práci, ale i ve vztazích, ve vzdělávání a v životě obecně. Tento dotazník byl vyvinut americkým psychologem Robertem Hoganem, který se snažil zkoumat souvislost mezi osobností a pracovním výkonem. Vychází z pětifaktorového modelu osobnosti a zkoumá sedm základních aspektů:

a) ***Stabilita: sebejistota, sebeúcta, schopnost pracovat pod tlakem.***

- Lidé s vysokým skórem bývají ve stresových situacích klidní, sebevědomí a vyrovnaní.
- Lidé s nízkým skórem bývají vnímaví, citliví a se stresovými situacemi se mohou vyrovnávat obtížně.

b) ***Sebeprosazování: iniciativa, soutěživost a touha po vedoucích rolích.***

- Lidé s vysokým skórem bývají energičtí, soutěživí a touží se zlepšovat.
- Lidé s nízkým skórem bývají tišší, méně průbojní, trpěliví a ochotní se přizpůsobit ostatním.

c) ***Sociabilita: extraverze, společenskost a potřeba sociální interakce.***

- Lidé s vysokým skórem bývají společenší, impulzivní a neradi pracují o samotě.
- Lidé s nízkým skórem bývají zdrženliví a tišší; pracovat o samotě jim nevádí.

d) ***Kooperativnost: takt, vnímavost a schopnost udržovat vztahy.***

- Lidé s vysokým skórem bývají vřelí, přátelští, srdeční a oblíbení.
- Lidé s nízkým skórem bývají nezávislí, upřímní a přímočaří.

e) ***Systematičnost: osobní disciplinovanost, zodpovědnost a svědomitost.***

- Lidé s vysokým skórem bývají organizovaní a důkladní a dodržují pravidla.
- Lidé s nízkým skórem bývají impulzivní, flexibilní a kreativní.

f) ***Zvídavost: představivost, zvídavost a tvůrčí potenciál.***

- Lidé s vysokým skórem mívají dobrou představivost, bývají nápadití a bystří; věnují menší pozornost detailům.

- Lidé s nízkým skórem bývají praktičtí a realističtí; bývají ochotní tolerovat nudné úkoly.

g) Učelnivost: orientace na úspěch, sledování nových technologií a trendů v oboru.

- Lidé s vysokým skórem se rádi vzdělávají a čtou.
- Lidé s nízkým skórem dávají přednost spíše zkušenostem získaným při práci².

---

² Převzato z: Hoganův osobností dotazník: stručný přehled [online] [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: <[http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:oxM5_8IkMmAJ:www.asystems.cz/files/promomaterialy/hogan-hpi-a4-czech-5.11.pdf+Hoganův+osobnostní+dotazník+\(HPI\)&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESgPjq8ba](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:oxM5_8IkMmAJ:www.asystems.cz/files/promomaterialy/hogan-hpi-a4-czech-5.11.pdf+Hoganův+osobnostní+dotazník+(HPI)&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESgPjq8ba)>.

1.6 CESTOVÁNÍ JAKO PSYCHOLOGICKÝ A SOCIOLOGICKÝ FENOMÉN

Největší předností studijních programů jako je Erasmus je možnost snadno vycestovat do cizí země, dostat na tuto cestu peněžní příspěvek a mít tak možnost poznat zblízka novou kulturu.

„Cestování souvisí s vytvářením obrazu o světě i o domově. To je v souladu s moderním kognitivním trendem v psychologii zdůrazňujícím význam konstruovaného obrazu o světě a jeho vlivu na prožívání a chování lidí.“ [Šípek 2006: 1]. Nové prostředí má nutně vliv na naše postoje, názory, ale i chování. Vlivem nového prostředí si nově konstruujeme svůj psychický svět. To vše má vliv na naši identitu. „Identita lidí, kteří cestují a jsou vystaveni cizímu prostředí, je zachovávaná i skrze ohraničení cizí kultury pomocí stereotypů při jejím vnímání a hodnocení“ [Šípek 2006: 5].

Co jedince motivuje k odjezdu do zahraničí? Motivace bývá často individuální – zlepšení v cizím jazyce, nové dobrodružství, či opuštění známého prostředí k jeho lepšímu pochopení. O. L. Braun shrnuje ve své monografii následující motivy vycestování:

- Potřeba zábavy a odpočinku – oddech, uvolnění psychického a fyzického napětí.
- Potřeba změny a vyrovnání – změna každodenního prostředí, podnětů, které se opakují, snaha poznat něco nového, s čím se jedinec běžně neseťkává; touha udělat něco pro sebe, věnovat se sám sobě.
- Potřeba uvolnit dosavadní vazby – odpočinout si od svých sociálních vztahů a nároků, které z těchto vztahů vyplývají a které mohou jedinci pociťovat jako zátěž.
- Potřeba prožitků a naplňování osobních zájmů – nejenže na člověka působí spousta podnětů, ale často se jedná o poznávání věcí a lidí nových, doposud nepoznaných, často také nezvyklých [Petrásek 2003: 11].

Dalším důvodem může být, že „během cestování si *lidé* rozvíjejí své původní hodnoty a utvářejí hodnoty nové. Vznikají jim nové potřeby. V zásadě se jedná o několik okruhů potřeb. V první řadě se jedná obecně o hodnoty a potřeby týkající se bezprostředně samotného cestování a jeho atributů. U aktérů nalézáme změnu/y (nové zážitky, poznávání nových lidí, pohyb, mobilitu, jinakost, multikulturalitu, cizinu)“ [Voldánová 2006, 74]. Je tedy možné, že se pomocí cestování lidé snaží nalézt odpověď

na otázku, kým vlastně jsou. „Bauman tvrdí, že dotazování po identitě vyrůstá z pocitu rozkolísanosti existence, její „manipulovatelnosti“, z pocitu „nedourčenosti“, neurčitosti a nedefinitivnosti všech forem, jež přijala. Dle Giddense je jedním ze způsobů hledání vlastní identity životní styl, který je reflexivním projektem sebe samého. Toto hledání je však tím obtížnější, čím více jsou naše referenční rámce globálnější, (kde je nutno vybírat z nepřeberného a čím dál tím méně přehledného množství)“ [Voldánová 2006: 82].

Při pobytu v zahraničí, především při studijním pobytu, má člověk pocit, že čas plyne jinak, než jak na to byl zvyklý. Často pro něj tento pobyt není realitou, má pocit, že se zastavil čas a doma se mezitím nic neděje. Nové prostředí má vliv na jeho dosavadní identitu. V roce 2006 provedla studentka psychologie Denisa Dokulilová výzkum mezi 27 studenty, kteří program Erasmus absolvovali. Polovina z nich pozorovala během svého pobytu změny ve své osobnosti. Někteří vnímali možnost vytvoření nové identity, jiní nově nabytou svobodu a sebejistotu. Zpětně jim pobyt v zahraničí po návratu pomohl při snadnějším navazování sociálních vztahů. Zároveň jim pomohl získat si odstup od dosavadních vztahů a přehodnocení jejich významu. Velká většina studentů na sobě po návratu pozorovala i jiné změny. Obecně byli mnohem otevřenější, vyzrálejší, dospělejší. Tuto změnu vnímalo i okolí dotazovaných. Pobyt v zahraničí je velkým přínosem už jen v tom, že poskytuje jedinci možnost vnímat a poznat sebe sama v jiném prostředí. „Díky dlouhodobému pobytu v zahraničí se jedincova původní identita rozšířila pod vlivem identifikací s různými aspekty kultury a společnosti, ve které dotčený pobýval. Jeho osobnost byla obohacena novými vztahy, novými dovednostmi, vzorci chování i prožívání, novými postoji a hodnotami, zejména pak internalizací těch aspektů nové kultury, které se ukázaly hodnotné pro jedincův duševní růst“ [Dokulilová 2006: 21].

Člověk má možnost se rozhodnout, zda se snaží do nové kultury integrovat, či nikoliv. Podle schématu J.W.Berryho, existují 4 základní strategie:

- a) Integrace (jedinci uznávají a přijímají novou kulturu, ale současně si snaží udržet i svou vlastní. Integrovaní jedinci mají poté dvojí kulturní identitu).
- b) Asimilace (jedinci se snaží o co největší splnutí s obyvatelstvem cizí země, osvojují si jejich jazyk, normy a hodnoty).
- c) Separace (jedná se spíše o izolaci, jedinci se snaží o plné udržení své vlastní kultury).

- d) Marginalizace (jedinci nemají potřebu zapadnout do nové kultury, ale ani udržet si svou původní, spíše se identifikují se subkulturou své skupiny) [Dokulilová 2006: 27 - 28].

Míra integrace do dané kultury zároveň souvisí s mírou udržení si původní identity. „Po krátké euforii z příjezdu zažívá naprostá většina smíšené pocity související s problematickou adaptací na nové kulturní a sociální rámce/vazby, v rámci nichž je vnímán a hodnocen jiným způsobem než doposud, což do určité míry destabilizuje jeho identitu/y. V druhé fázi nastupuje určitá „postmobilitní“ strategie, kdy se cestovatel vyrovnává s jinakostí a je nucen si znovu vyjednat svou identitu v okruhu nových/jiných lidí, což se děje skrze rekonstrukci sebe samého a tím, že vychází vstříc DRUHÉMU. V další fázi je pak díky předešlým reflexím schopen zažívat a prožívat naplno svůj život v cizině, který se mu jeví jako velice intenzivní a opravdový“ [Voldánová 2006: 54]. Cesta do zahraničí a vliv nového prostředí tedy může mít vliv na formování jeho osobnosti. „Zkušenosti jako získání nadhledu, konfrontace s pohledem na svět v naprosto jiném úhlu, než který je dostupný v každodenním životě, reflexe hodnot a přijímání nových výzev představují škálu podnětů, jež mohou vést ke změnám např. v oblasti chování nebo myšlení a postojů k okolí“ [Petrásek 2003: 63].

2 METODOLOGICKÁ ČÁST

V této kapitole bych ráda popsala metodologii praktické části své práce a svůj postup při využití zvolených metod.

Téma své bakalářské práce Vliv dlouhodobého³ pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí jsem si vybrala kvůli svému univerzitnímu studijnímu pobytu ve Francii ve městě Lyon v rámci programu Erasmus během zimního semestru 2010/2011. Tento pobyt jsem chtěla využít k získání dat z neobvyklého prostředí. Pobyt v zahraničí je poměrně znatelným zásahem do osoby každého člověka a proto mě zajímalo, jaký má na konkrétní jedince vliv. Také mi připadalo zajímavé zjistit, zda o určitých změnách dotyční uvažovali již před odjezdem a chtěli jich docílit právě v zahraničí. Mým výzkumným problémem tedy bylo zkoumání proměn v identitě mladistvých během dlouhodobého pobytu v neznámém prostředí. Domnívám se totiž, že nové a neznámé prostředí má na totožnost jedince nezanedbatelný vliv. „Identita člověka zažívá pocity odlišnosti, izolace a neadekvátnosti k novým požadavkům situace. Narůstá dezintegrace osobnosti jako zmatenost vzhledem k vlastní identitě v novém kulturním prostředí“ [Adler 1975 in Tuzarová 2003: 36]. To nutně proměňuje jeho osobnost, člověk může v novém prostředí ať už chtěně či nechtěně snáze měnit své chování, a tím se nově formuje i jeho charakter. Často se mění zažitá zvyky a rituály. S novou zkušeností přichází také nové plány, případně změna priorit. Podle mého názoru to může být dáno tím, že se lidé nacházejí daleko od všech konvencí, na které jsou zvyklí.

2.1 Cíle a metody výzkumu

Tématem mého výzkumu bylo zjišťování vlivu dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí. Cílem tohoto výzkumu bylo:

- zjistit, zda je téma vlivu dlouhodobého pobytu v zahraničí na identitu mladých lidí společenským fenoménem.
- sledovat, co tyto případné změny v identitě jedince urychluje a co jim naopak zabraňuje.

---

³ V tomto případě rozumím dlouhodobým pobytem půl roku a více.

Vzhledem ke stanoveným cílům jsem formulovala výzkumné otázky takto:

- Jaký má pobyt v cizím prostředí vliv na formování identity jedince?
- Může během pobytu docházet ke změnám v jeho identitě?
- Co případné změny urychluje a co jim brání?
- Které změny jsou trvalé a které dočasné?
- Vnímají případné proměny jinak dívky a chlapci?
- Jedná se o mezinárodní fenomén?

Vzhledem k povaze zkoumaného problému, jsem využila metody kvalitativního výzkumu. Nepotřebovala jsem velké množství respondentů a více jsem se zajímala o hloubkovější analýzu tématu a hledání pravidel ve zkoumaném fenoménu. Jak píše ve své knize Sociologie Anthony Giddens, „pokud je cílem získat podrobné informace, může být do výzkumu zahrnut jen malý počet respondentů, protože důkladná interview poskytují bohatší materiál než výsledky dotazníků“ [Giddens 1997: 519]. Další postup při volbě metod a zpracování výzkumu podrobněji popisují v designu výzkumu.

2.2 Design výzkumu

Mou strategií při zpracování praktické části bakalářské bylo provést výzkum ve dvou fázích – při samotném studijním pobytu ve Francii a po jeho návratu zpět do České republiky. Výzkum pořízený ve Francii by se dal označit za longitudinální, neboť sledoval vývoj a změny v daném fenoménu. V České republice se jednalo o případovou studii konkrétního výzkumného problému.

Pro obě fáze jsem se rozhodla použít metodu polostrukturovaného rozhovoru, který umožňuje bezprostřední reakci tazatele⁴ na případné nové skutečnosti. Cílovou populací byli mladí lidé přibližně ve věku od 19 do 26 let. Vybraným vzorkem pak bylo 24 studentů, třinácti odlišných národností. Odlišné národnosti jsem vybrala záměrně, abych si ověřila jistou mezinárodnost zkoumaného fenoménu. Většina respondentů byli Češi, jelikož druhá část výzkumu probíhala již pouze v České republice. Respondenti byli získáni nepravděpodobnostním výběrem, kdy jsem použila kombinaci techniky snowball (při které jsem využívala především osobních kontaktů) a kvótního výběru,

---

⁴ V případě tohoto výzkumu jsem převzala roli tazatele i výzkumníka.

přičemž stanovená kvóta byla fáze odjezdu, pobytu a příjezdu ze zahraničí, ve které se jedinci nacházeli. V první fázi výzkumu probíhaly rozhovory v autentickém prostředí zahraničního pobytu v rámci programu Erasmus. V druhé fázi pořízené v České republice se jednalo o původní přirozené prostředí aktérů.

Kvůli dynamičnosti zkoumaného fenoménu jsem měla výzkum přesně časově rozplánovaný. V první fázi jsem se věnovala přípravě zahraničního rozhovoru, kdy jsem formulovala jednotlivé okruhy a témata výzkumu, jakým byl například každodenní života studentů na Erasmu, vazby na domov, změny v plánech a prioritách a především změny v charakteru a chování. Poté došlo k samotné formulaci otázek. V dalších jsem navazovala na zjištěné poznatky z úvodního interview.

Sběr dat ve Francii byl rozdělen do předem stanovených etap. První rozhovory byly pořízeny během října a na začátku listopadu, druhé v polovině prosince (někteří dotazovaní poté odjeli na Vánoční prázdniny zpět do svých vlastí) a třetí v únoru. Podrobnější tematické okruhy rozhovorů jsou popsány v následující kapitole a shrnuty v grafu č. 1. Rozhovory se uskutečňovaly buď v mém kolejním pokoji, nebo v pokoji respondentů, vždy však v přátelské atmosféře. Všichni dotazovaní byli ujištěni o své anonymitě a o využití získaných dat pouze pro účely této práce⁵.

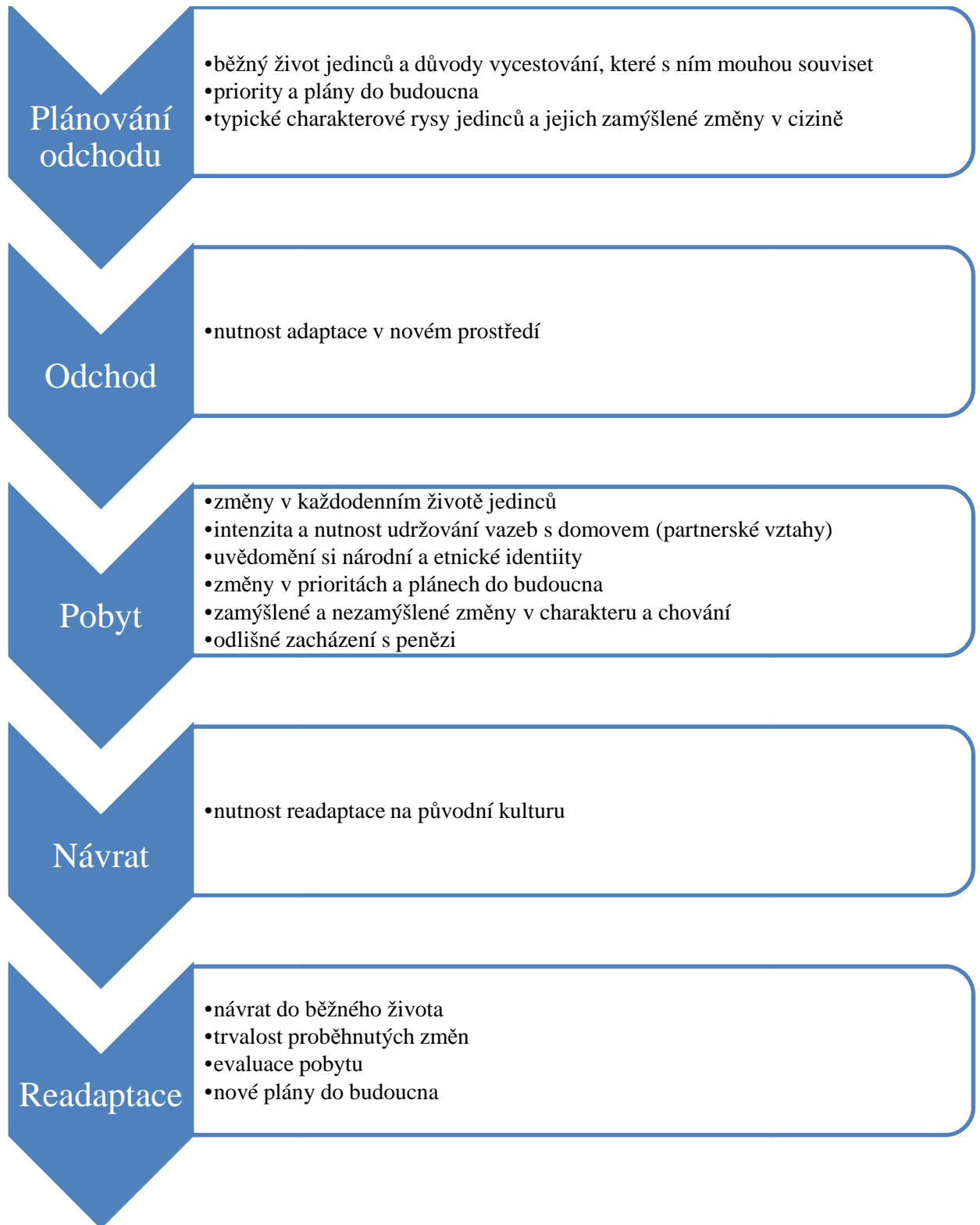
Koncem února jsem se vrátila z Erasmu zpátky do Prahy a během března začala pracovat na druhé části výzkumu. Při formulaci otázek pro rozhovory v České Republice jsem vycházela z interview pořízených v zahraničí, především z toho posledního. Dynamiku zkoumaného fenoménu jsem v tomto případě byla nucena zachytit pomocí retrospektivních interview. Druhá fáze sběru dat proběhla během března a dubna. Rozhovory probíhaly nejčastěji v pražských kavárnách. Během druhé fáze výzkumu jsem zároveň začala s přepisem všech pořízených interview. Při přepisu jsem vzhledem k celkovému množství 48 rozhovorů a nutnosti přeložení většiny z nich z angličtiny a francouzštiny zvolila formu shrnujících protokolů. Nevypouštěla jsem však žádné opakované výpovědi, pouze promluvy, které se netýkaly tématu výzkumu. Další fází byla analýza dat, kterou jsem se rozhodla provádět společně pro všechny rozhovory. Pro analýzu jsem zvolila metodu otevřeného kódování. Nejprve jsem provedla kategorizaci dat, ve všech rozhovorech jsem tedy pomocí pojmů označovala jednotlivé jevy. Poté jsem si tyto pojmy seřadila do kategorií, které jsem následně porovnávala a analyzovala. Teprve při samotné analýze dat došlo ke konspektování

---

⁵ V analytické části jsou uvedena smyšlená jména.

literatury, ze kterého vzešla teoretická část této práce. Získaná data považuji za poměrně validní mimo jiné díky dlouhodobosti studie a využívání přímých citací. Reliabilitu dat jsem zajišťovala konzistencí otázek a přepisem nahrávek rozhovorů a jejich uchováním.

Graf č. 1: Vývoj jedince během cesty do zahraničí (sledované fáze a tematické okruhy rozhovorů)

Graf zobrazuje fáze jedincova vývoje při odchodu do zahraničí a tematické okruhy sledované při výzkumu. První blok představuje období před Erasmem, kde jsem se zajímala o původní život respondentů. Druhý blok odpovídá odchodu do ciziny a nutnosti se adaptovat v novém prostředí. Třetí blok zobrazuje nejdůležitější část výzkumu, kterou je samotný pobyt v zahraničí a změny ke kterým během něho dochází. Poslední dva bloky se týkají pouze druhé fáze výzkumu provedené se studenty, kteří se již ze zahraničního pobytu vrátili. Jedná se o návrat a nutnost readaptace na původní kulturu. Poslední blok představuje vývoj této readaptace a především návrat jedinců do běžného života a trvalost případných proběhnutých změn.

2.3 Výzkum pořízený ve Francii

Jak již bylo zmíněno, výzkum probíhal od září 2010 do února 2011. Mými komunikačními partnery bylo 12 studentů, z toho 6 dívek a 6 chlapců, abych při pozdější analýze mohla zohlednit i proměnnou pohlaví. Záměrně jsem navíc vybrala jedince z jiných zemí a tedy i zcela odlišných kultur, což při analýze беру taktéž v úvahu. Dívky pocházely z Bulharska, České republiky, Itálie, Japonska, Řecka a Senegalu a chlapci byli z Číny, Německa, Kanady, Peru, Pobřeží slonoviny a Španělska⁶. Věk dotazovaných se pohyboval mezi 19 a 26 lety, jednalo se tedy o období, kdy dochází k zásadním změnám v sebepojetí. Zajímalo mě, jestli na to může mít vliv právě i dlouhodobější pobyt v zahraničí, tedy ve zcela novém a neznámém prostředí.

V prvním rozhovoru jsem se zajímala především o každodenní život komunikačních partnerů v jejich domovech a v Lyonu. Dotazované jsem znala pouze přibližně měsíc, potřebovala jsem tedy nejprve zjistit základní údaje. Nutno dodat, že v tomto ohledu jsem se musela spoléhat pouze na jejich výpovědi, pozdější vývoj jsem mohla doplnit i zúčastněným pozorováním, neboť jsem s většinou z nich byla v pravidelném kontaktu. V tomto interview jsem se tedy ptala na jejich záliby doma a v Lyonu a na to zda se změnily, stejně tak jako například jejich zvyky. Další část byla

---

⁶ Jelikož někteří zúčastnění nepochází z Evropy, studovali v Lyonu prostřednictvím jiného studijního programu, někteří dokonce i na celý magisterský cyklus.

zaměřena na vztahy, tedy jestli mají partnera či partnerku a jak případně vztah na dálku zvládají. Dále pak, jestli jsou stále v kontaktu se svou rodinou a přáteli a jestli si v Lyonu našli i nové známé. V další části mě zajímaly plány dotazovaných před odjezdem do zahraničí a jejich případné změny, ke kterým došlo během pobytu. To samé se týkalo priorit. V nejdůležitější části rozhovoru jsem se tázala na charakter dotázaných před odjezdem, a zda na sobě vnímají nějaké proměny, ať už své osoby nebo například ve svém chování. Chtěla jsem vědět, jestli zde bylo něco, co na sobě chtěli před odjezdem cíleně změnit a zda se jim to podařilo. Celkově mě zajímal rozdíl mezi jejich životem doma a ve Francii.

Druhý rozhovor byl spíše informační, orientovala jsem se na to, zda se po přibližně po 1,5 měsíci jejich život v Lyonu nějak změnil. Dále pak, zda liší jejich plány do budoucna, priority a především opět charakter. Nakonec mě ještě pro doplnění zajímalo, zda se na začátku pobytu cítili jako cizinci a jak dlouho tento pocit trval.

Třetí rozhovor víceméně kopíroval ten první, neboť mě zajímaly případné změny po čtyřech měsících. Začínal tedy otázkou, zda se jejich život v Lyonu výrazně změnil oproti zemi, kdy přijeli a zda je hodně jiný než v jejich rodných zemích. Dále jsem se opět ptala na vztahy, plány a priority a na případné změny, které v těchto oblastech nastaly. Hlavní část jsem opět věnovala otázkám směřujícím na proměnu charakteru, chování a principů a na případné chtěné změny, které dotyční plánovali již před odjezdem. V závěru mě zajímalo, zda se změnil pohled jedinců na svou vlastní kulturu, zda jsou hrdí na svou národnost a zda se snažili si svou kulturu v cizině udržet. Úplně nakonec jsem se chtěla dozvědět, zda jsou na sebe v cizím prostředí více hrdí a zda jsou celkově spokojeni s životem, který zde vedou⁷.

2.4 Výzkum pořízený v České republice

Druhou část výzkumu, která probíhala v České republice, jsem pořídila jako případovou studii se 12 jedinci, kteří již studijní pobyt v zahraničí v rámci programu Erasmus absolvovali. Domnívám se totiž, že tito lidé dokážou lépe celý pobyt zhodnotit a reflektovat případné změny své osobnosti. U této skupiny mě tedy kromě samotných proměn zajímala i jejich případná délka a celkové hodnocení pobytu. Výzkum v České

---

⁷ Přehled otázek viz příloha 1.

republice probíhal během března a dubna 2011 a zúčastnilo se ho 12 lidí, 6 dívek a 6 chlapců. Opět probíhal formou hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, tentokrát ovšem pouze jednou s každým zúčastněným. Většina rozhovorů byla pořizena v kavárnách v Praze.

Komunikační partnery jsem si rozdělila do třech skupin po čtyřech lidech (vždy dva chlapci a dvě dívky) podle toho, před jak dlouhou dobou pobyt absolvovali. Jednalo se o jedince, kteří vyjeli přibližně před rokem, dále před jedním až třemi lety a konečně před třemi a více lety. Věkově se pohybují mezi 22 a 29 lety, většina z nich stále studuje a dva již pracují na trvalý úvazek. Záměrně jsem vybírala jedince z odlišných studijních oborů, abych posoudila, zda i tento faktor může mít na odlišný průběh pobytu vliv.

Struktura těchto rozhovorů se podobala třetím rozhovorům pořizovaným ve Francii. Nejprve jsem se ovšem chtěla zjistit základní údaje ohledně pobytu, tedy kde a co dotyční studovali, na jak dlouho a proč právě tam. Dále jsem chtěla znát základní postřehy k pobytu, tedy jestli během něho změnili své zvyky, našli si nové záliby a zda se celkově lišil jejich každodenní život od toho, na který byli zvyklí z domova. Poté jsem se zajímala o jejich soukromý život, tedy opět zda měli před odjezdem trvalý partnerský vztah a zda i přes dlouhodobé odloučení vydržel a dále pak jakým způsobem udržovali kontakty s rodinou a přáteli z Čech. V další části jsem chtěla zjistit, zda se během jejich pobytu nějak změnil jejich plány do budoucna a priority, které předtím měli. V závěru jsem se opět zaměřila na proměnu jejich charakteru, tedy na zjištění toho, jak sami sebe vnímali před, během a po pobytu v zahraničí. V této části jsem využila aspekty použité v Hoganových osobnostních testech⁸. V případě změn mě zajímalo, zda byly dlouhodobé, případně jak dlouho trvaly. Dále mě zajímalo, zda některé z těchto změn byly zamýšlené. Na závěr rozhovoru jsem své komunikační partnery poprosila o celkové zhodnocení svého studijního pobytu v zahraničí⁹.

2.5 Shrnutí a nedostatky výzkumu

Ve Francii jsem tedy pořídila vždy 3 rozhovory se všemi 12 jedinci, celkem tedy 36 rozhovorů. Dorozumívacím jazykem byla angličtina nebo francouzština a v jednom

---

⁸ Viz teoretická část kapitola 1.5.

⁹ Přehled otázek viz příloha 2.

případě čeština. V Čechách jsem pořídila celkem 12 rozhovorů, tentokrát pouze v českém jazyce. Celkově jsem tedy pro svůj výzkum udělala 48 rozhovorů se 24 komunikačními partnery¹⁰. Všechny rozhovory byly se souhlasem dotazovaných nahrávány a následně v případě potřeby přeloženy a přepsány do písemné podoby¹¹. Poté byly analyzovány ve dvou etapách – nejprve rozhovory pořízené v rámci studijního pobytu a poté rozhovory z České republiky. Ve své analýze se pokouším spíše o popis zjištěných faktů, jedná se tedy o ilustrativní výzkum. Pokud se pouštím do generalizací, jsem si vědoma toho, že při tak malém počtu dotázaných nemohou být moje závěry zcela zobecněny.

Vzhledem k prostředkům, které jsem pro zpracování svého výzkumu měla, má samotná práce řadu nedostatků. Ty základní pochází z povahy interview jakožto výzkumné metody, kdy mohou být data ovlivněna osobou tazatele. Jak již bylo zmíněno, nedostatečný počet komunikačních partnerů nedovoluje příliš zobecňovat zjištěné poznatky, stejně jako ideální porovnávání výsledků. Jelikož jsem dotazované před pobyt v zahraničí (kromě jednoho případu) neznala, musela jsem se v pravdivosti jejich výpovědí spolehnout na jejich výpovědi. Dále pak vinou nedokonalé znalosti cizích jazyků, ve kterých byla většina rozhovorů pořízena (angličtina, francouzština), dotazových i tazatelky je možné, že některé skutečnosti byly opomenuty, mylně pochopeny, nebo špatně přeloženy. Domnívám se však, že pro účely bakalářské práce jsou získaná data i proces jejich získání a zpracování dostatečné, neboť slouží spíše k náhledu do zkoumané problematiky než k jejímu vyčerpávajícímu popsání.

---

¹⁰ Přehled všech respondentů viz příloha 3.

¹¹ Všechny přepisy rozhovorů jsem k nahlédnutí u autorky výzkumu. Ukázky rozhovorů viz příloha 4.

3 ANALYTICKÁ ČÁST

Jak již bylo zmíněno, výzkum probíhal ve dvou fázích. První část byla pořízena na studijním pobytu Erasmus ve francouzském městě Lyon. Výzkum probíhal od září 2010 do února 2011 a jeho výsledkem je 36 rozhovorů s 12 zahraničními studenty (6 dívkami a 6 chlapi).

Mými respondenty v druhé části výzkumu bylo 12 studentů, opět 6 dívek a 6 chlapců, které jsem rozdělila do 3 skupin podle toho, před jak dlouhou dobou Erasmus absolvovali. V každé skupině vždy byli dva chlapci a dvě dívky. Jednalo se o studenty různých oborů – sociologie, psychologie, produkce, fyziky, matematiky, veřejné správy nebo například sochařství. Stejně tak se lišily země jejich výjezdu – čtyři byli ve Francii, tři v Německu, dva v Holandsku a po jednom ve Finsku, Řecku a Španělsku. Výzkum probíhal během března a dubna 2011 většinou v nějaké kavárně.

V obou typech rozhovorů mě nejprve zajímal každodenní život respondentů v zahraničí. Dále pak, zda měli stále nějaké vazby na domov, jako jsou třeba osobní vztahy nebo potřeba udržovat si svou kulturu. Zajímalo mě, zda došlo ke změnám v jejich plánech a prioritách. Nejdůležitější část se týkala změn v charakteru a chování. V druhém výzkumu jsem navíc měla jasně stanovený koncept a vycházela jsem z charakteristik Hoganova osobnostního dotazníku. Pokud ke změnám došlo, zajímalo mě, zda byly trvalé, případně jak dlouho trvaly.

Účelem interview tedy bylo zkoumání případných změn v identitě či chování jedince, a to z různých hledisek. Zaměřila jsem se na proměny v identitě osobní, sociální, národní, pohlavní a ekonomické. Jednotlivé závěry podrobně popíši v následujících odstavcích.

3.1 Každodenní život doma a na Erasmu

Všichni respondenti se shodli na tom, že jejich každodenní život doma a v cizině se poměrně výrazně lišil. Kupodivu to často nebylo dáno tím, že by měli více volného času, někteří studovali stejně intenzivně jako na domácích univerzitách (jednalo se především o přírodovědné obory či studenty magisterského cyklu). Důvodem spíš byl fakt, že najednou ve většině případů poprvé žili sami, museli se o sebe postarat a

přizpůsobit tomu i svůj program. Všichni považovali toto osamostatnění za důležitý krok. Ne vždy však toto osamostatnění probíhalo hladce, někteří dokonce hovořili o počátečním kulturním šoku.

„Začátek byla krize, kulturní šok. Byla jsem ztracená. První měsíc byl hrozný, nevíš, proč tam seš, nikomu nerozumíš, nemáš za kým jít. Ten kontakt mi chyběl, i se mi stejskalo. Taky nějaký zážitek než vysvětlíš v němčině, tak to ztratí vtip, tak jsem to vyklopila na mámu. Pak se to zlepšovalo¹²“ [Dora, 22 let, studentka produkce].

Téměř všichni (kromě těch, kteří už žili sami dříve) také měli pocit, že si tady svůj volný čas mohou snáze naplánovat – souviselo to s tím, že si mohli určit, kdy přesně budou chodit do školy, navíc neměli běžné domácí povinnosti, nebo se mohli rozhodnout sami, kdy je splní. Chyběl zde vliv a autorita rodičů. Občas toho respondenti využívali a dělali to, co by doma normálně nemohli, jako jsou například pozdní noční příchody, náhodné přespávání u téměř cizích lidí, či rodiči zakazovaný piercing.

Na druhou stranu to, že byli v cizině sami, přineslo i řadu nových povinností – nemohli se spoléhat na pomoc rodičů a příbuzných a museli si vše zařídit sami. Řada z nich tedy poprvé v životě pořádně vařila, prala, uklízela a chodila nakupovat potraviny. Pro většinu z nich to bylo něco nového, vnímají to jako významný krok k celkovému osamostatnění. Na druhou stranu také pociťovali, že tyto povinnosti zabírají poměrně dost času.

S novými povinnostmi a celkově se změnou prostředí souvisely i změny ve zvycích. Například Španěl, který byl zvyklý večerět až kolem 10. hodiny musel ve Francii jíst dřív, protože se pak také dřív chodilo ven. Jiný chlapec byl zase zvyklý všude jezdit autem (podle jeho slov i dva bloky pro chleba), v Lyonu musel po čtyřech letech opět používat hromadnou dopravu, takže se někdy ve městě ztratil. Obecně jiná prostorová orientace nového města nutila člověka, aby si na ni přivykl a přizpůsobil se jí. Sochař Milan, který byl na pobytu ve Finsku, se musel nejvíce přizpůsobovat tamním podmínkám – rozednívalo se až kolem desáté hodiny dopolední a ve tři hodiny odpoledne už byla tma. To mělo samozřejmě na organizaci dne vliv.

---

¹² Pro přepis rozhovorů jsem použila autentický hovorový jazyk respondentů, abych zachovala jejich emocionální ráz.

Většině lidí se v nové prostředí také rozvolnil zažitý režim. Respondent z Peru byl například zvyklý celý den pracovat, nebo studovat, ve Francii měl najednou mnohem více volného času, takže přes den klidně i tři hodiny spal, protože se nudil a neměl co dělat. Jiný student z Číny zase svůj plán přizpůsoboval momentálním potřebám – někdy šel spát už v 10 hodin večer a jindy až ve čtyři hodiny ráno.

Někteří uváděli, že si nově zvykli na to být sami, ne stále v obklopení rodiny či přátel, což vnímali pozitivně. Často si na to zvykli tak, že pro ně bylo obtížné se po návratu opět sžít s rodinou. Objevil se i případ, kdy studentka přijala za svůj nový styl života, který si v cizině vyzkoušela, a začal jí vyhovovat.

„Myslím si, že se mi změnil život jako takový – dopřávám si víc volného času, v Praze jsem byla stále ve stresu, teď si umím líp zorganizovat čas a odpočívat. Ve Francii mě to takhle žít nutilo, protože pro ně je to normální a běžné a je to dobré pro život, tak proč to nepřevzít?! Jsem ráda, že jsem si to převezla i sem“ [Hana, 22 let, studentka francouzské filologie].

Dalším společným znakem byla větší spontánnost – řada respondentů uváděla, že doma mají většinou vše předem naplánované, kdežto v cizině jim nevadilo rozhodovat se impulzivně – někdo jim zavolal, aby šli ven, a oni šli. Bylo to dáno také tím, že nebyli pod dohledem rodičů, kteří přeci jen ještě mívají na tyto věci vliv. Celkově považovali svůj život v cizině za nápaditější a zábavnější.

„Tady je můj život úplně jiný, mnohem víc dělám spontánní rozhodnutí. Doma mám všechno předem připravené, je to hlavně také kvůli rodičům, které zajímá, kde zrovna jsem. Den tady ubíhá rychleji, ale mně to vyhovuje mnohem více. Doufám, že si tohle přenesu i domů“ [Klára, 21 let, Češka, studentka sociologie a sociální antropologie].

Co se týče zálib, většina respondentů se i v cizině věnovala podobným věcem jako doma – nejčastěji sportu. Často ovšem zkoušeli i nové aktivity, například díky široké nabídce na univerzitě. Takovým případem byli studenti, kteří pobývali v Holandsku a začali tam díky ideálním podmínkám více jezdit na kole. Někteří si našli i nové záliby, jako bylo například fotografování, nebo hraní pokeru. Výrazně více trávili čas na počítači (na internetu) či koukáním na filmy a seriály, což bylo jistě důsledkem většího množství volného času. Obecně také víc chodili po večerech ven, což opět souviselo

s nabytou volností. Zároveň si na Erasmu více užívali studentského života, protože nemuseli pracovat.

Shrnutí – každodenní život

Je vidět, že se každodenní život studentů při pobytu v zahraničí mění. Největším rozdílem je fakt, že žijí sami a musí se o sebe postarat. To vede k jejich osamostatnění, což vnímají velice pozitivně. Navíc si díky získané volnosti mohou snáze plánovat svůj volný čas, často ho ale musí přizpůsobovat novým povinnostem a podmínkám života (vaření, domácí práce). Tím se proměňuje jejich obvyklý režim a zvyky. Výrazně se při pobytu v cizině projevuje nepřítomnost vlivu a autority rodičů – studenti zkouší často i „zakázané“ věci. Jejich život tím pádem bývá spontánnější a celkově nápaditější. Někteří z nich vyhledávají i nové záliby, většina z nich však pokračuje v těch starých.

3.2 Vazby na domov

Dalším tématem, které mě v rozhovorech zajímalo, byly vazby na domov. Domnívám se totiž, že pokud se člověk snaží udržovat pravidelný kontakt se svou zemí (například prostřednictvím komunikace s rodinou a přáteli, sledováním zpráv a novinek z domova, pravidelným vracením se domů či díky snaze pobývat spíše ve společnosti lidí ze své země), případná změna v jeho charakteru probíhá pomaleji, protože žije stále mezi dvěma světy. Pravidelným kontaktem se svou zemí se nemůže zcela odpojit od vazby na svou kulturu a integrovat tak do nové kultury. Pokud tedy nějaké změny plánoval, tento proces je velice zpomalí.

Asi největší vazbou na domov byly partnerské vztahy. U respondentů, kteří měli před odjezdem stálého partnera, jsem tedy sledovala, jak zvládali vztah na dálku a zda je tento vztah nějakým způsobem vracel do domácí reality.

Z 12 respondentů na Erasmu v Lyonu měli před odjezdem do zahraničí stálého partnera čtyři z nich – dva chlapci a dvě dívky. Pro Češku Kláru se odjezdem do zahraničí příliš mnoho nezměnilo, protože už přes dva roky chodila s Italem, takže prožívala vztah na dálku permanentně. V tomto případě se tady o vazbu na domov nejednalo. Nicméně pobytem v zahraničí se měnil pohled Kláry na partnerský život – vztah pro ni byl

najednou těžší, více o něm přemýšlela, objevovaly se pochybnosti. To vše vyústilo v určité rozvolnění jejich dosavadních morálních zásad. Jak sama řekla, doma by nikdy o nevěře ani na chvíli neuvažovala, v Lyonu ji to nejen napadlo, ale dokonce k ní nakonec i došlo.

Podobně na tom byla i dívka z Řecká – Alexandra. Se svým přítelem chodila přes 4 roky a byla si jistá, že jí vztah vydrží i během půlročního pobytu v zahraničí, protože už předtím často museli být často každý jinde. Ve Francii ale začala o svém vztahu uvažovat jinak. Vadila ji jednostranná komunikace, kdy to byla spíše ona, kdo se o ni pokoušel. Navíc potkala jednoho Francouze, který o ni projevil zájem – to jí svým způsobem otevřelo oči a uvědomila si, že mentálně už se svým přítelem ve vztahu není. Stejně jako Klára tedy poprvé v životě svého přítele podvedla, což by prý jinak nikdy neudělala. Nakonec se s ním po dvou a půl měsících pobytu v Lyonu rozešla. Ovšem ne na dlouho – francouzské okouzlení brzy pominulo a ke konci pobytu se s bývalým přítelem opět dali dohromady a podle všeho to jejich vztah spíše posílilo – mnohem více teď spolu komunikují.

„Myslím si, že ta krize přišla hlavně kvůli vzdálenosti. Takový vztah je třeba udržovat každý den, komunikovat. Ale já měla pocit, že to chci jenom já, přítelovi stačilo mluvit jen občas. Pak přišla krize a načas jsme se rozešli. On pak za mnou přijel a všechno jsme si vyříkali, on se mnou začal víc komunikovat, začali jsme věci plánovat společně“
[Alexandra, 21 let, Řekyně, studentka psychologie].

Co se týče chlapců v Lyonu, tak v jednom případě (jednalo se o vztah hochá z Pobřeží slonoviny) nebyla stálá přítelkyně překážkou v navazování nových známostí. Dotyčný věděl, že bude v Lyonu minimálně dva roky (na celý magisterský program), takže bral svůj vztah volněji. V tomto případě se tedy dokázal od reality domova bez problémů odtrhnout. Druhý chlapec z Peru měl přítelkyni téměř dva roky a rozešli se asi po dvou měsících, co byl pryč. Podle jeho slov za to mohla především vzdálenost, protože také nevěděl, zda bude ve Francii pouze rok, nebo déle.

Z dvanácti respondentů, kteří Erasmus absolvovali dříve, mělo v době odjezdu do zahraničí partnera či partnerku osm z nich. Polovina vztahů tuto zkoušku překonala, druhá polovina ne. Ti, co se během svého pobytu v zahraničí s partnerem rozešli, přiznali, že velkou vinu na tom mělo právě odloučení, ale na druhou stranu se domnívali, že to nebyl jediný důvod rozchodu. Ti, co vztah během pobytu v zahraničí

udrželi, zdůrazňovali, že důležitou roli hrála pravidelná komunikace. Nejčastějším prostředkem bývá Skype, e-maily, případně telefonáty. Ukázalo se, že velice důležité je také svého partnera alespoň jednou za pobyt vidět – těm, co studovali v Německu, se to díky krátké vzdálenosti dařilo i vícekrát. Tito studenti dokonce jezdili jednou měsíčně domů, což jim na jednu stranu pomohlo udržet partnerský vztah i přátelské vazby, nicméně jim to nedovolalo se plně odpoutat od běžné reality. Sami přiznávají, že tyto návraty je trochu vytrhávaly z reality Erasmu a vracely do reality běžného života. Pocit pobytu v zahraničí tedy nemohli prožívat naplno.

Jen pro srovnání: ve výzkumu Denisy Dokoupilové, který jsem už dříve citovala, bylo zjištěno, že ze 17 respondentů, kteří měli vztah před odjezdem do zahraničí, jich 9 tento vztah během pobytu ukončilo. Je tedy vidět, že pobyt v cizí zemi pohled na partnerské vztahy mění, lidem se rozvolňují morální zábrany, touží po poznání něčeho nového. Řídí se často heslem, že „co se stane na Erasmu, na Erasmu zůstane“.

„No, podle mě to bylo horší pro něj než pro mě. Já měla pořád co dělat, dalo se to vydržet. S odstupem času bylo těžký komunikovat přes Skype, pořád to vypadávalo, to bylo strašně vyčerpávající. Nenahradí to normální kontakt, jednou za měsíc jsme se ovšem viděli, jezdila jsem i domů“ [Jana, 25 let, vystudovaná architektka].

Co se týče přátel, všichni respondenti s nimi zůstali v kontaktu, většině z nich však příliš nechyběli. Je to dáno tím, že v zahraničí poznali spoustu nových přátel, kteří se pro ně dočasně stali zajímavějšími. Se svými starými přáteli tedy byli v kontaktu přes internet (Skype, MSN, Facebook, e-maily), ale ne příliš často. V tomto ohledu tedy byly vazby na domov výrazně oslabeny.

Zajímavým poznatkem je, že většina respondentů využila svůj pobyt v zahraničí k jakési filtraci dosavadních přátel. Uvědomili si, na které z nich se mohou doopravdy spolehnout a kteří se jim třeba za celý rok vůbec neozvali. Všichni vnímali tuto zkušenost velmi pozitivně.

„S kamarády jsem v kontaktu byl. Ale překvapil mě nízký charakter jiných Čechů, co v Berlíně byli, chovali se hrozně. O to víc jsem si vážil svých přátel doma. Uvědomil jsem si ale taky, že řada „přátelství“ je pouze povrchní, ke konci pobytu jsem si natrvalo zrušil Facebook a tyhle lidi od sebe odtrhl“ [Jirka, 24 let, student ekonomie a managementu].

To samé platilo o rodině, téměř nikdo žádný výrazný stesk nepociťoval. Jedinou výjimkou byli respondenti z Afriky, kde je rodina velmi ceněná. Ti byli zvyklí na velkou a soudržnou rodinu, která je neustále obklopovala, takže více než ostatní především na začátku pociťovali osamělost a potřebu neustálého kontaktu.

Někteří studenti během svého pobytu jeli na nějaký čas domů (jednalo se především o Vánoce a o studenty, kteří byli na ročním pobytu). Občas je také někdo přijel navštívit. Extrémní byl případ studentky Hanky, která byla v atraktivní Paříži, takže ji během jejího pobytu přijelo navštívit přibližně 20 kamarádů. Všechny tyto akce výrazně posilují vazby na domov.

V souvislosti s vazbami na domov jsem se zajímala také o to, zda si moji respondenti snažili udržet svou původní kulturu, nebo se spíše integrovat do té francouzské. Tuto část jsem v Lyonu mohla doplnit zúčastněným pozorováním, protože jsem s většinou z nich trávila dost času. Téměř všichni odpověděli, že si spíše snažili udržet svou původní kulturu, nebo že nad tím moc nepřemýšlí a oblékají se například stejně jako doma (nejvýrazněji byl tento přístup vidět na Senegalce Zole, jejíž oblečení se nejvíce lišilo od evropského stylu). Padly i názory, že se chovají tak jako obvykle, a že to nemá s kulturou nic společného. Většina z dotázaných se tedy snažila zachovat si svou původní kulturu, ale zároveň čerpat a volně se pohybovat v té nové. Takové jedince by psycholog Bochner označil za zprostředkující osoby, které by se podle schématu J.W.Berryho snažili o integraci do nové kultury.

Zajímavé bylo také sledovat, které národy spíše v cizině držely při sobě a které se naopak snažily navazovat kontakty s cizinci. Nejsoudržnější jsou jednoznačně Italové a Španělé, z důvodu výrazné odlišnosti kultury také Afričané. Potřeba vyhledávání lidí stejné národnosti představuje také výraznou vazbu na domov.

„Jsem otevřený, rád poznávám nové a odlišné věci, rád věci sdílím, porovnávám je. Takže nemám s nikým a s ničím problém. Nicméně si udržuji svoji kulturní identitu. Protože si myslím, že je to nutné, musíš si být jistý sám sebou, abys mohl přijmout ostatní kultury“ [Manuel, 26 let, Peruánec, student pedagogiky].

Shrnutí – vazby na domov

Vzhledem k případným změnám v identitě, mě u dotazovaných zajímaly vazby na domov během pobytu v cizině. Domnívám se totiž, že pokud byli příliš vázáni na svoji původní kulturu, proces změn to zpomalovalo. Nejvýraznější vazbou byly partnerské vztahy. Podle tří použitých výzkumů se přibližně polovina z nich během pobytu v zahraničí rozpadla, jedním z důvodů byla i nutnost dočasného vztahu na dálku, případně jiný pohled na partnerský život a rozvolnění dosavadních morálních zásad (ty se mění díky odlišnému prostředí a chybějícímu tlaku společnosti). Studenti, kterým vztahy vydržely, zdůrazňovali význam pravidelné komunikace. Někteří se dokonce i každý měsíc vraceli domů. To jim pomohlo vztah udržet, na druhou stranu jim to znemožňovalo naplno prožívat realitu Erasmu. Respondenti obecně nepociťovali stesk po rodině a přátelích – naopak často prováděli selekci dosavadních přátel. Téměř všichni dotázaní si během svého pobytu snažili udržet svou původní kulturu, nebránili se však poznávání kultury nové. Nejvýraznějšími vazbami na domov, které mohou zpomalit případné změny, jsou tedy partnerské vztahy, častá komunikace s přáteli a potřeba trávení času se svými krajany.

3.3 Národní a etnická identita

Během pobytu ve Francii jsem zaznamenala, že jsem pro Francouze jako cizinka zajímavá a působím tak trochu exoticky. Stejně to bylo pro všechny cizince. Navíc jsem se setkala z velice pozitivní reakcí na zemi mého původu. Všichni znali především Prahu, kterou si buď zamilovali, nebo byla jejich vysněnou destinací. To mě samozřejmě velice těšilo a navíc mě to přimělo zamyslet se nad svým původem z jiného pohledu. Zajímalo mě tedy, zda podobný pocit měli i další. Ptala jsem se, zda jsou hrdí na svou zemi, protože já sama jsem se po podobných přívětivých reakcích tak cítila. Všichni se shodli na tom, že jsou, a že ve Francii si to uvědomují ještě více, právě díky všeobecně pozitivním reakcím.

„Ještě v prosinci bych ti řekla, že na svůj původ hrdá nejsem. Ale pak jsem začala dělat rozhovory o kulturách a zdálo se mi, že v porovnání s ostatními nemáme nejlepší

reputaci. Měla jsem pocit, že jsme často nepříjemní a uzavření. Pak jsem ale jela na Vánoce domů a zjistila, že i tady se na tebe lidi umí v obchodě usmívat a být milí. Nicméně stále se domnívám, že příliš nemáme svoji národní identitu, nedokážu popsat typického Čecha. Ale ano, jsem ráda, že jsem Češka a těší mě pozitivní reakce na můj původ“ [Klára, 21 let, Češka, studentka sociologie a sociální antropologie].

V důsledku styku s odlišnou kulturou si také lidé více uvědomují svoji vlastní národní identitu, protože ji nově mohou vymezit vůči jiné identitě. S odstupem tedy člověk svou kulturu dokáže více ocenit. Navíc si uvědomuje si specifika své kultury, ale zároveň se určitým způsobem obohacuje o poznatky z cizí kultury. Všechna tato fakta vyplývají ze zjištěných dat a zároveň se shodují se závěry popsanými v teoretické části práce.

„Všiml jsem si spoustu věcí na Francouzích, ale tím pádem si uvědomil i spoustu věcí o Čechách, lépe teď dokáže definovat, kdo je vlastně Čech“ [Matěj, 27 let, student sociologie].

Shrnutí – národní a etnická identita

Díky pobytu v zahraničí tedy člověk získává lepší vhled do vlastní kultury. Lépe ji dokáže definovat a snáze si uvědomuje svoji národní identitu. Zároveň na svoji kulturu často pohlíží s větší hrdostí. „Podobnosti nové kultury a kultury původní totiž slouží jako potvrzení vlastního kulturního a společenského statutu, role a identity“ [Tužíková 2003: 36].

3.4 Priority, principy a plány do budoucna

Se změnou prostředí přichází často i nový způsob myšlení. Zajímalo mě tedy, jestli respondenti při pobytu v zahraničí změnili nějakým způsobem svoje priority.

Ukázalo se, že řada z nich o něčem takovém moc nepřemýšlí a žádné pořadí priorit vytvořené nemá. Pokud ano, tak většina uváděla jako prioritu svou rodinu. Ale spíše než o prioritu se jednalo o samozřejmost, že je rodina na prvním místě. Ovšem v otázce

vztahů si tak jistí nebyli – během pobytu někteří začali přemýšlet nad tím, zda dát přednost vztahu či studiu (odjezd do zahraničí byl prvním krokem k upřednostnění studia). Co se týče volného času a studia, tak většina preferovala volný čas. Nicméně toto byl jeden z případů, kdy se priority některých dotázaných v průběhu pobytu změnilo. Několik studentů si uvědomilo, že je načase začít víc pracovat a méně se bavit. Dvě studentky si dokonce našly brigádu z oboru v místě pobytu, která jim bude v budoucnu také prospěšná. Jiná studentka pak najela na nový systém učení – začala se na hodiny připravovat průběžně a více se zajímat o to, co studuje. Tento přístup si snaží udržet i zpět v Praze, ale je to velice těžké, protože ji do toho nic nenutí.

„Tady jsem si uvědomila, že jsem ve věku, kdy bych se měla osamostatnit od rodiny, najít si svoji vlastní cestu. Také jsem pochopila, že je nutné začít pracovat v mém oboru už teď, navíc se ráda cítím užitečná. A vůbec obecně víc musím pracovat a míň se válet na pláži“ [Sofia, 21 let, Bulharka, studentka psychologie].

Obecně mají jedinci v zahraničí více času a prostoru myslet sami na sebe a na svou budoucnost. Doma jsou neustále s rodiči či přáteli, v mnohém se jim musí přizpůsobovat. Tady mohou být trochu více „egoističtí“, ovšem ne v negativním slova smyslu. Mají čas si uvědomit, co od života chtějí a srovnat si právě i priority a hodnoty. Například pochopit, že věci, které pro ně byli předtím velice významné, zase tak zásadní nejsou, ať už to byla kariéra, nebo hraní fotbalu. Obecně si uvědomili, co je pro ně opravdu důležité. Někteří poznali, že mohou trochu zvolnit a tolik se nestresovat, že odpočinek je také důležitý. Dále pak pochopili, že je nutné občas myslet jen na sebe a být trochu egoistický, ne se stále jen přizpůsobovat ostatním.

„Jo, určitě. Prostě tě to změni celou. Změniš od základu priority, změniš zvyky, změniš postoje k různým věcem. Co se týče priorit, tak mě třeba přišlo, že musím být obecně víc v kontaktu s rodinou.“ [Hana, 22 let, studentka francouzské filologie].

Profesor Uehara zkoumal v roce 1986 studenty, kteří dlouhodobě pobývali v zahraničí, a porovnával je s kontrolní skupinou studentů, kteří nevycestovali. U cestujících studentů zaznamenal po návratu změnu v hodnotách. „Změna hodnot zahrnovala vztahy se starými přáteli, změnu pohledu na partnerské vztahy, individualismus a na úspěch orientované chování. Uehara se domníval, že navracející se

studenti se nacházejí ve vývojovém stádiu, pro které je stěžejní hledání identity, a to může způsobovat větší tendenci ke změně hodnot“ [Dokulilová 2006: 71].

„Myslím si, že je to lepší pro řadu lidí odjet pryč, aby opravdu pochopili své priority. Něco si musíš zažít sám a myslet sám za sebe, ne jen podle toho, v jaké prostředí žiješ a co tě běžně ovlivňuje“ [Manuel, 26 let, Peruánec, student pedagogiky].

Co se týče principů, k nějakým zásadním změnám nedošlo. Dívka, která podvedla na Erasmu svého přítele, uvedla, že se spíše změnilo její chování v souvislosti s jejími původními morálními principy než tyto principy samy. Druhá si myslí, že došlo k rozvolnění jejích morálních principů, ale že to bylo spíše jen dočasné a pomalu se to vrací do normálu.

K zajímavějším změnám došlo v oblasti plánů do budoucna. Nejčastěji souvisely s délkou pobytu v zahraničí. Hned tři dívky se rozhodly si pobyt v Lyonu o půl roku prodloužit. Bylo to především z toho důvodu, že měly pocit, že je pobyt v zahraničí obohacuje, chtějí se lépe naučit jazyk a poznat místní kulturu. Pro dvě z nich to nebyl problém, ovšem Klára narazila na administrativní překážky. Bylo by poměrně komplikované si pobyt prodloužit, takže se nakonec rozhodla, že zůstane v Lyonu do konce března „na vlastní pěst“ a pak se vrátí domů. Nakonec přehodnotila i důvody pro prodloužení, kterým byla například nejistota v budoucích plánech a touha po více času na rozmyšlení. Uvědomila si, že prodlužovat kvůli tomu o rok studium by bylo netaktické.

„Asi po měsíci v Lyonu jsem se rozhodla si pobyt o semestr prodloužit, inspirovala mě k tomu mimo jiné i kamarádka Bulharka, co se tak také rozhodla. Čas tu ubíhá rychle, měla jsem pocit, že bych nic nestihla. Pak se ale objevil administrativní problém a já to vzdala. Navíc jsem si uvědomila, že mít celý rok na srovnání si myšlenek je zbytečné“ [Klára, 21 let, Češka, studentka sociologie a sociální antropologie].

Ovšem pro Bulharku a Italku toto žádný problém nebyl a v Lyonu zůstaly i na druhý semestr. Naopak dva chlapci se rozhodli si pobyt zkrátit. U Němce Mathiase to bylo dáno tím, že našel pracovní stáž v jiné zemi. Peruánec Manuel byl zase velmi zklamán francouzským školstvím, tak se rozhodl svou původně 2-3letou stáž ukončit už po roce. Pobyt v zahraničí ovšem některé další studenty inspiroval k dalším výjezdům

v budoucnu. Řekyně Alexandra a Češka Hanka se například rozhodly, že magisterský cyklus by chtěly určitě studovat v zahraničí, a to i přesto, že mají doma rodinu a přátele. Kanadčan Matt se také rozhodl, že příští semestr stráví v Anglii. Japonka Nyoko například věděla jistě, že chce v Evropě zůstat déle než jen na rok, jak bylo původně v plánu, nevěděla však přesně kde. Nyoko studovala zpěv a během půl roku, kdy jsme spolu mluvily, postupně plánovala odjet do Rakouska, Itálie a nakonec se rozhodla pro konzervatoř v Paříži.

Pobytem v zahraničí se všichni respondenti výrazně osamostatnili. Někteří z nich tedy začali uvažovat o tom, že se po návratu domů odstěhují od svých rodin, samostatný život jim začal vyhovovat. Japonka Nyoko se dokonce rozhodla, že by natrvalo chtěla žít v Evropě, protože jí zdejší mentalita vyhovuje více. Zahraniční zkušenost obecně dodá chuť do dalšího cestování. To byl případ i všech respondentů.

Shrnutí – priority, principy a plány do budoucna

Během pobytu v zahraničí se u studentů začínají měnit priority, často dojde i změně plánů do budoucna. Je to dáno především tím, že díky změně prostředí mají více času přemýšlet nad svým životem, mohou si snáze srovnat svoje hodnoty. Změna priorit přichází například v oblasti studiu a získání větší cílevědomosti. S tím souvisí i touha některých studovat později opět v zahraničí, aby tak získali lepší sociální kapitál. Obecně všichni plánují více cestovat a poznávat svět. Nejbližším plánem do budoucna je u některých osamostatnění a odstěhování se od rodin.

3.5 Změny v charakteru a chování

Jak jsem již několikrát zmínila, nejdůležitější část mého výzkumu se týkala změn v charakteru a chování zkoumaných osob. Nejprve jsem tedy potřebovala zjistit, jací byli moji respondenti před odjezdem do zahraničí. V tomto případě jsem se musela spolehnout na jejich výpovědi.

Většina z nich se popsala jako otevření, bezproblémoví jedinci. Několik z nich však mělo problémy s navazováním nových známostí. Nepovažovali se za příliš společenské. To se na Erasmu muselo změnit, protože nikoho neznali a museli se seznámit. V tomhle

řada z nich zaznamenala výrazný pokrok. Museli se naučit navazovat kontakty s úplně cizími lidmi. To samé platí o celkové otevřenosti a toleranci vůči ostatním, často zmizely zažitá předsudky či stereotypy.

V čem se všichni dotazovaní shodli, je získání většího sebevědomí a pocitu osamostatnění. Dokázali si, že jsou schopni se sami o sebe postarat, a to dokonce i ve zcela odlišné kultuře než na jakou jsou zvyklí. „Pocit osobní autonomie (nezávislosti) je silně spojen se zážitkem možnosti a schopnosti člověka přežít a jednat bez opory a vodítek své vlastní kultury. Období autonomie je označeno nárůstem osobní flexibility a rozvojem vhodných a pro druhou kulturu přiměřených vlastností“ [Turzíkova 2003: 37]. Jedinci si dokázali, že zvládli řadu nepříjemných situací, a to všechno je obohatilo a posílilo. Získali větší stabilitu a jsou na sebe mnohem více hrdí. Cítí, že něco dokázali.

„Celkově si tady více věřím, protože na začátku jsem tu byla úplně sama a teď už se tu cítím dobře. Takže jsem poznala, že můžu překonat řadu nesnází, že se můžu adaptovat v úplně cizím prostředí, i přes jazykovou bariéru“ [Sofia, 21 let, Bulharka, studentka psychologie].

Někteří respondenti také uváděli, že se v cizině zklidnili. Nejvíce to nejspíš pocítila Italka Patricia, která je od přírody vznětlivá, snadno se rozčílí a je pak hysterická a nepříjemná (což jen podporuje stereotypní představy o Italech). V Lyonu ovšem byla zcela klidná, nenechala se ničím rozhodit a dalo by se říct, že z cholera se stál téměř flegmatik. Já sama jsem ji nikdy rozčílenou nezažila a ani jsem tomu nechtěla věřit. Ovšem ke konci pobytu už se podle jejích slov začínala vracet do starých kolejí a opět se nechala snáze vyprovokovat. Jirka, studující ekonomii a management, se podle svých slov stal v Německu serióznějším. Změnil styl oblékání, zklidnil se a začal se zajímat o věci, které mu byly předtím jedno. Naučil se lépe řešit situace, má teď mnohem větší nadhled. Rozhodl se také usadit v oblasti partnerských vztahů a nevyhledávat tolik kontaktů s děvčaty.

Asi nejvýraznější změnou prošla Japonka Nyoko, což může být dáno tím, že její kultura je asi nejvíc vzdálená té francouzské a obecně evropské. Doma měla pocit, že musí být pořád se vším spokojená, všem vyhovět a říkat to, co se do ní očekává. Ve Francii ovšem pochopila, že se může chovat, jak chce a nemusí se přetvařovat. V Japonsku hodně pochybovala o sobě samé, o tom, kdo vlastně je. Nyní sebe samu lépe chápe, lépe rozpozná, co doopravdy chce a je si jistá sama sebou.

„Na začátku jsem byla zmítaná mezi dvěma pocity – zda stále vyhovovat japonské kultuře a jejím zvykům a být tedy poslušná a touhou po dobrodružství a vyjádření sebe samé. Cítila jsem až bezmoc a nevěděla, na jakou stranu se přiklonit. Pak jsem ale pochopila, že se chci chovat tak, jak se doopravdy cítím a ne tak, jak musím. Od té doby se cítím mnohem svobodněji“ [Nyoko, 24 let, Japonka, studentka zpěvu].

Další výraznou změnou prošla studentka mezinárodních práv Zola. Zola pochází ze Senegalů a je muslimka. Její rodina na islámu velmi lpěla a ona byla tedy celý život vychovávána podle pravidel tohoto náboženství. Hlavou rodiny byl otec, který měl hlavní slovo. Zola jako žena měla práva omezená. V Lyonu ovšem byla najednou sama a poprvé v životě se mohla rozhodovat sama za sebe. To byl zásadní zlom. Rozhodla se tedy, že pokud se jednou vdá, vezme si jedině někoho, kdo bude uznávat ženská práva a nechá ji volnost při rozhodování. Jednou poznala svobodu a nezávislost a už se jí nechtěla vzdát. Tyto poznatky se shodují i s výsledky výzkumu psychologa Mussena uvedenými v teoretické části, které ukazují, že ti, kteří byli se svoji identitou nespokojeni, byli více náchylní ke změně.

„Tady poprvé rozhoduji sama za sebe. V Senegalů jsem nikdy nebyla zodpovědná sama za sebe, vždy to byla má rodina, která za mě rozhodovala. Tady se cítím svobodná, a to bych si chtěla udržet. Chtěla bych si i v budoucnu najít partnera, který bude chápat, jak to chodí jinde ve světě a ponechá mi určitou svobodu“ [Zola, 27 let, Senegalka, studentka mezinárodních práv].

Co se týče chování zkoumaných studentů, k určitým změnám také došlo. Několik studentů uvedlo, že se jim v cizině daří být lépe organizovaní, protože se cítí zodpovědnější za vše, co dělají.

Dále mě mimo jiné zajímalo, zda měli jedinci tendenci chovat se odlišně než obvykle, protože byli v novém prostředí anonymní a mohli toho tedy využít. Studentka Klára se například ze začátku snažila být více nevázaná a bezstarostná, ale brzy ji podle jejích slov „minulost dohnala“ a ona pochopila, že si nemůže hrát na někoho, kým není. Jediné, co se jí podařilo pořádně změnit, je větší spontánnost v jejím chování. Celkově se ale ve Francii cítila mnohem volnější a svobodnější a nebála se dělat věci, co by jinak nedělala. Podle svých slov si myslí, že to bylo jednoznačně změnou prostředí. Zároveň

ji přišlo výhodné, že ji nikdo nezná a nemůže ji tedy hodnotit a nic jí vyčítat. S ostatními dívkami se klidně otevřeně bavila o případné nevěře, což by doma nikdy nemohla. Nepocítovala zde žádné morální tlaky, pokud se chtěla chovat mimo svoje morální zásady, nemusela se nijak skrývat. Tento jev souvisí s tím, že mladým lidem záleží na přijetí jejich referenční skupinou. Při hledání identity se s ní a jejími hodnotami tedy často snaží ztotožnit. Během pobytu v zahraničí však nejsou tlaky nové referenční skupiny tak silné.

Celkově se dá říct, že jakékoliv změny v charakteru či chování mnohem více vnímají dívky než chlapci. Dívky už během prvních rozhovorů pozorovaly menší změny a v průběhu dalších je dokázaly velmi dobře reflektovat. Chlapci byli zprvu nedůvěřiví a moc nechápali, proč by se měli měnit. Ke konci už určité změny začali pozorovat. Jednalo se však o mnohem méně zásadní poznatky. Dívky jsou tedy ke změnám v osobnosti náchylnější než chlapci, citlivěji pociťují změnu prostředí. Všichni stejně ovšem vnímali získanou nezávislost a samostatnost, kterou by si rádi udrželi i po návratu domů.

„Celkově mě pobyt v zahraničí posílil, myslím si, že pro vývoj osobnosti je velice přínosné jet do zahraničí, protože tě to naučí pochopit, že jsi opravdu schopný překonat překážky a můžeš sám sobě věřit“ [Sofia, 21 let, Bulharka, studentka psychologie].

Kromě nezamýšlených změn mě zajímalo, zda nějaké změny studenti před odjezdem do zahraničí plánovali. Ptala jsem se tedy, zda zde bylo něco, co na sobě chtěli před odjezdem změnit a zda se jim to podařilo. Častá odpověď byla, že chtěli být více společenší a méně uzavření a naučit se snáze navazovat kontakty s cizími lidmi. To se jim povětšinou i podařilo, neboť vzhledem k okolnostem byli nuceni začít se bavit s neznámými lidmi, aby si našli přátele. Tato zkušenost je tedy v tomto ohledu posílila a buď si ji i převezli zpět domů nebo věří, že se tak stane. Jsou nyní více uvolnění a spontánnější.

To samé se týkalo sebevědomí, které si v cizině chtěla většina dotázaných zvýšit. Tím, že se o sebe dokázali postarat ve zcela neznámém prostředí a to často i při krizových situacích, se jim to rozhodně podařilo. Celkově se všichni díky pobytu v zahraničí výrazně osamostatnili a tím pádem na sebe byli i více hrdí.

„Ano, člověku to hrozně prospěje. Hezky tě to pročistí, jsi tam konfrontován s nutností obhájit si znovu sebe sama. Přijedeš, nikdo tě nezná, nemáš vybudovanou žádnou výchozí pozici, musíš si vybudovat svou existenci. A to ti ukáže, jestli je ta existence dobrá nebo špatná. Hodně ti to ten charakter vyztuží. Ta šance se tam změnit probíhá i podprahově. Na začátku je zajímavá zvýšená míra sebekontroly, aby se člověk dobře prezentoval. Snaží se vyvarovat ostřejších hran své osobnosti. Často jsem byl nucen obhájit znovu sám sebe před určitými vadami, což mě konstantně upomínalo, že něco bych změnit mohl a něco ne, dávalo mi to prostor obhájit si to jako součást svojí existence. Mám pocit, že mi tohle prospělo“ [Jáchym, 25 let, student sociologie].

Další očekávání souvisela se studiem – většina se chtěla zlepšit v cizích jazycích, někteří poznat nový styl výuky. Pokud o to jedinci vážně usilovali a sami se snažili – chodili na přednášky, vyhledávali kontakt s místními obyvateli či s cizinci apod., své znalosti si rozhodně rozšířili.

Několik respondentů uvedlo, že chtěli v cizině získat lepší schopnost organizovat svůj čas a úkoly. Ve všech případech se jim to povedlo, protože je k tomu donutily okolnosti, které to vyžadovaly.

Někteří respondenti nebyli příliš spokojeni se svým charakterem, chtěli jej tedy trochu pozměnit právě v cizině. Studentka Klára chtěla být více milá, protože ji několik lidí v Čechách, ale i ve Francii upozornilo na to, že občas odpovídá neslušně a povýšeně. Ve Francii se tedy pokusila na tom zapracovat, ale jestli se jí to podařilo změnit, si sama není jistá a dokáže to lépe zhodnotit až zpětně. Japonka Nyoko také nebyla spokojená se svým charakterem, protože doma vnímala výrazný tlak rodiny a společnosti. Ve Francii se cítí mnohem uvolněněji a dokáže se mnohem lépe vyjádřit. Dva chlapci uvedli, že nechtěli až tak změnit sebe, jako spíš prostředí. Byli našťvaní na současnou situaci doma, nebavilo je žít stále v tom stejném stereotypu. Někteří si potřebovali rozmyslet, co dál se životem. Doma se pořád točili v tom samém kruhu mezi školou, prací a zábavou. V zahraničí byli vytrženi ze svého běžného života a mohli nad těmito věcmi s odstupem přemýšlet.

„V Itálii jsem sama se sebou nebyla příliš spokojená, ale bylo to dáno tím, že jsem se pořádně neznala. Tady se začínám lépe poznávat a vidím, že jsem se svou osobností docela spokojená. Mám tady mnohem více času myslet na svoje vlastní potřeby, což mi vyhovuje“ [Patricia, 21 let, Italka, studentka psychologie].

Zamýšlené změny se tedy ve většině případů podařilo uskutečnit. Respondenti využili nového prostředí ke změnám, které doma nemohli nebo nedokázali provést. Souvisí to mimo jiné i s tím, že v cizině měli mnohem více času myslet sami na sebe – na to, co doopravdy chtějí. Většina z nich se shodla na tom, že se mohla chovat více egoisticky, nemuseli brát ohledy na svoje rodiny a přátele a i to jim pomohlo zamýšlené změny uskutečnit. Názor rodičů je totiž často zásadní a může řadu rozhodnutí ovlivnit. V zahraničí tento vliv chyběl a respondenti toho rádi využívali. Číňan Wang si konečně nechal udělat vytoužený piercing a Češka Klára se bez jakékoliv porady s rodiči rozhodla zůstat ve Francii o 5 měsíců déle.

„Mnohem více tady přemýšlím o své budoucnosti, kam by měl můj život směřovat. Uvažuji o tom, že přeci nemusím následovat ten vytyčený plán – státnice, magistr na sociologii, práce. Nemusím přece následovat nějaký předepsaný a běžný vzor“ [Klára, 21 let, Češka, studentka sociologie a sociální antropologie].

Kromě samostatných výpovědí respondentů jsem se během výzkumu pořízeného v České republice cíleně ptala i na charakteristiky z Hoganova osobnostního dotazníku. K nejvýraznějším změnám docházelo v oblasti stability. Jedinci, kteří se před odjezdem považovali spíše za labilní, během svého pobytu získali potřebnou jistotu a celkově se stabilizovali. V tom také viděli jeden z hlavních přínosů svého pobytu.

„Nebyla jsem stabilní, nevěděla jsem, co chci, proč to chci, měnila jsem názory. Říkala jsem například, že nemám ráda Českou republiku. Tam se to hodně změnilo - Praha mi chyběla, vidím tady víc pozitiv, nejsem našťvaná, беру to tady takové, jaké to je. Jsem stabilnější ve vztahu ke společnosti, v postojích a v názorech“ [Dora, 22 let, studentka produkce].

Co se týče sebeprosazování, dělí se moji respondenti přibližně půl na půl. Nicméně pobyt v zahraničí na tuto vlastnost neměl v podstatě vliv. Snad jen, že někteří se stali cílevědomějšími, uvědomili se, že je potřeba na sobě pracovat a zlepšovat se, pokud chtějí v životě něčeho dosáhnout.

„Co se týče kariéry, tak to jsem byla rozhodně spíše mrtvý brouk. Ale od té doby strávené v Paříži mám více energie, takže bych chtěla dělat více věcí. Tam jsem ale byla mnohem víc podporovaná společností, tady na tebe každý kašle, tak tě to ani nemotivuje“ [Hana, 22 let, studentka francouzské filologie].

Sociabilita byla další charakteristikou, která se pobytem v zahraničí výrazně proměňovala. Jedinci, kteří se před odjezdem považovali spíše za introvertní, se po návratu mnohem snáze zapojují do společenského života. V cizině byli často úplně sami, a pokud si chtěli najít nové přátele, museli svůj stud překonat. Tuto nově nabytou společenskou jistotu si často přivezli i domů.

V otázce kooperativnosti se odpovědi lišily – někteří respondenti raději spolupracují, jiní se bez problémů pouští do sporů. Zajímavou a odlišnou proměnu zažili na Erasmu dva z nich. Dora byla v Čechách vždy hádavá, ráda rýpala do věcí. Díky zkušenosti z Německa je smířlivější, nechce už se hádat o malichernostech a víc druhé poslouchá. Klidně se přikloní i k jinému názoru, je taktičtější a klidnější.

Naopak studentu sociologie Matějovi vadilo, že se kvůli jazykové bariéře nemůže více pouštět do sporů. Navíc během pobytu ve Francii byl možná ještě trochu kritičtější než obvykle, protože si jako cizince více všiml těch francouzských nedostatků.

Co se týče systematickosti, tak se opět jedná o velice individuální záležitost – někomu vyhovuje více, jinému nevádí chaos. Pobytem v zahraničí se v této oblasti příliš nezměnilo – spíše se jejich přístup upevnil podle země pobytu, lidé studující v Německu byli o to systematictější, studenti v jižních zemích spíše více chaotičtí. Jak již bylo zmíněno, rozdíl nastal spíše v tom, že většina studentů se díky zahraniční zkušenosti stala svědomitějšími.

Téměř všichni zkoumaní se označili za zvědavé. Rádi poznávali a snažili se porozumět novým věcem. Pobyt v zahraničí na tuto vlastnost žádný vliv neměl, pouze dotazovaní vnímali více nových podnětů k případnému zkoumání.

V oblasti učenlivosti se ukázalo, že téměř nikdo neměl problém se odlišným výukovým metodám přizpůsobit. Naopak často uvítali jiný systém, který vyžadoval více práce, soustavnou přípravu a plnění úkolů a obecně kladl na studenty vyšší nároky. Většina dotázaných přijala tuto skutečnost jako pokrok v sebevzdělávání.

Jak jsem již zmínila, při rozhovorech s lidmi, co už Erasmus absolvovali dříve, mě zajímala případná trvalost nastalých změn. Opět se ukázalo, že se jedná o zcela individuální záležitost. Ně kterým se podařilo nabyté změny udržet – jednalo se

především o vlastnosti, které jedinci vnímali pozitivně – tedy získané sebevědomí, jistota a osamostatnění.

Někteří se ovšem nedlouho po návratu vrátili do stejné rutiny, z jaké předtím odcházeli – většinou se jednalo o dobu pár měsíců.

„Docela rychle jsem se vrátila do té běžné rutiny, tak po 2 měsících. Bylo to asi tím okolím, že se tady zase o mě někdo staral, takže jsem opět sklouzla do své staré pohodlnosti. Co mi zůstalo, je touha cestovat“ [Markéta, 23 let, studentka žurnalistiky].

Celkově si respondenti myslí, že si udrželi svou původní identitu, nicméně na sobě určité změny pozorují. Rozhodně si nemyslí, že by byli stejní jako před odjezdem. Možná se vrátili nebo vrátí ke svému běžnému způsobu života, přivezou si ale řadu zkušeností, které je obohatí a ovlivní natolik, že už nemohou být stejní. Chlapci si spíše byli jistí, že se příliš nezměnili, dívky se domnívaly, že v určitém ohledu ano. Nejlépe asi proměnu, kterou jedinci v zahraničí prošli, shrnuje Italka Patricia:

„Identita je velice složitá věc na definování. Když jedeš takhle někam na výměnu, tak je tu vždycky určitá proměna ve tvé identitě. Takže i já vím, že jsem jiná, než když jsem odjela. Ale zároveň vím, že jsem jiná tak trochu nereálně. Takže uvidím, jaké to bude, až se vrátím domů, co se doopravdy změní. A jak zapojím to, co jsem tady prožila do mého opravdového života v Neapoli“ [Patricia, 21 let, Italka, studentka psychologie].

Shrnutí – změny v charakteru a chování

Podle výpovědí mých respondentů se dá soudit, že se charakter a chování vlivem pobytu v zahraničí opravdu mění. Nejvýraznější změny nastávají v oblasti zlepšení schopnosti navazovat nové známosti, v osamostatnění a celkové stabilitě jedinců. Často také dochází k celkovému zklidnění – lidé mají více času přemýšlet nad sebou a nad svými budoucími plány. Mění se i jejich chování, zejména pokud bylo dříve výrazně určováno domácí kulturou či náboženstvím. Pokud se však snažili o výrazné změny, většinou je původní povaha dostihla. Některé změny však byly zamýšlené a dokonce se je povedlo uskutečnit. Jedná se zejména o osamostatnění, nabytí sebevědomí a nové cíle spojené se studiem. V některých případech se povedla i určitá změna charakteru. Z charakteristik Hoganova osobnostního dotazníku byla nejvíce proměnlivá stabilita, kterou všichni

zúčastnění na pobytu získali a větší sociabilita. Trvalost případných změn je individuální záležitostí, nicméně je evidentní, že nikdo už se nevrátí ke svému starému já, spíše do něj zapojí získané zkušenosti.

3.6 Ekonomická identita

Posledním tématem, na které jsem se v rozhovorech ptala, bylo zacházení s penězi. Většina z respondentů žila doma s rodiči, takže nebyli zvyklí sami platit nájem, jídlo apod. Zajímalo mě tedy, jestli tady o svých financích přemýšleli uvážlivěji. Na všech bylo vidět, že na peníze, které na pobytu mají, pohlíží jinak než na obyčejné kapesné. Všichni si uvědomovali, že z nich musí žít, takže s nimi rozhodně nakládali zodpovědněji a více šetřili než doma.

„Určitě tady musím s penězi zacházet jinak než doma - musím platit nájem, nákupy, všechno. Mám tady jiný vztah k penězům, u sebe jsem doma měla jen peníze na zábavu, ale tady to je na vyžití, tady je nedostávám od rodičů jen tak. Mám větší přehled o utrácení peněz“ [Patricia, 21 let, Italka, studentka psychologie].

Navíc se dá konstatovat, že nový způsob zacházení s penězi, postavil všechny zúčastněné do stejné pozice. Alespoň trochu se tak stíraly případné rozdíly v ekonomickém statusu jedinců.

Shrnutí – ekonomická identita

Na zahraničním pobytu se výrazně mění zacházení s penězi. Všichni jsou nuceni více šetřit a tím mizí rozdíly v jejich ekonomickém statusu.

3.7 Shrnutí analytické části

Mění se tedy identita pobytem v zahraničí? Podle zjištěných výsledků nejspíše ano. Zde přináším jejich shrnutí.

Základním faktorem, který se v cizině mění a který má vliv i na formování identity je každodenní život. Lidé na Erasmu jsou vytrženi ze svého obvyklého prostředí, daleko od všech zavedených konvencí a zvyků. Nově se pohybují ve zcela odlišné společnosti a kultuře. Největším rozdílem je však to, že téměř všichni poprvé žijí sami, což je ještě upevněno tím, že k této výrazné změně dochází v cizí zemi. Nutnost postarat se sám o sebe vede k celkovému osamostatnění jedinců, což všichni respondenti vnímali velice pozitivně. Díky nabyté volnosti si navíc snáze mohli plánovat svůj čas, který ovšem museli přizpůsobovat i novým povinnostem. To mělo vliv na jejich zažité zvyky a celkový denní režim. Další změnou bylo zkoušení nových, někdy i „zakázaných“ věcí, jelikož zde zcela chyběl vliv a autorita rodičů. Jejich život na Erasmu by se tedy dal označit za spontánnější a barvitější.

Přístup k „novému“ životu studentů v zahraničí se lišil. Někteří se snažili co nejvíce profitovat z pobytu v cizím prostředí – poznat danou zemi a její kulturu, seznámit se s místními obyvateli apod. Jiní naopak udržovali častý kontakt se svou zemí a kulturou, ať už pomocí komunikace s rodinou či prostřednictvím vyhledávání kontaktu s lidmi stejné národnosti. To, zda se dotyční snažili podporovat své vazby na domov, či nikoliv mělo také vliv na případné změny v jejich charakteru a chování. Pokud byli stále vázání na svoji původní kulturu, proces změn to zpomalovalo. Nejvýraznější vazbou byly partnerské vztahy. Podle získaných dat se přibližně polovina vztahů během pobytu v cizině rozpadla. Důvodem nejčastěji byla nutnost vztahu na dálku, nový pohled na partnerský život a rozvolnění dosavadních morálních zásad, které se měnily díky odlišnému prostředí a chybějícímu tlaku společnosti. Respondenti, kteří vztah během zahraničního pobytu udrželi, se shodli na tom, že tomu tak bylo díky pravidelné komunikaci. Důležité také bylo se alespoň jednou za pobyt s partnerem vidět na živo. Někteří se dokonce do svých vlastí vraceli pravidelně. To jim sice pomohlo vztah udržet, na druhou stranu je to neustále vracelo do reality jejich původního života a to jim znemožňovalo prožívat naplno realitu Erasmu, jehož kouzlo tkví mimo jiné i v naprostém odloučení od domova. To samé se dělo v případech, kdy respondenti trávili veškerý volný čas v přítomnosti svých krajanů, případně komunikací se svými přáteli z domova či vyhledáváním informací o aktuálním dění v jejich vlasti. Tento přístup je

typický především pro jižanské země, které jako národy velmi drží při sobě – například Italové či Španělé. Většina dotázaných se však snažila spíše čerpat z nového prostředí. Nepocítovali příliš stesk po rodičích a přátelích, dokonce pobyt využili k selekci dosavadních známostí. Co se týče kultury, tak tu si spíše snažili udržet, ovšem rozhodně se nebránili poznávání kultury hostitelské země. Navíc jim pobyt v cizině umožnil zcela nový pohled na vlastní kulturu. Jedinci ji díky vymezení vůči cizí kultuře dokázali lépe definovat a více si uvědomili svoji národní identitu. Často ji navíc se získaným odstupem hodnotili pozitivněji a byli na ni více hrdí.

Odstup od své původní kultury a více času na přemýšlení nutilo studenty přehodnocovat svoje dosavadní hodnoty. Často se tedy během pobytu v zahraničí měnily jejich priority, někdy dojde i změně plánů do budoucna. Změna priorit je patrná například v oblasti studia a získání větší cílevědomosti. Studenti si uvědomují nutnost praxe a cizích jazyků a vnímají, že studiem v zahraničí učinili v tomto ohledu první významný krok. Řada z nich tedy plánuje studovat v zahraničí i v budoucnu, někteří dokonce na celý magisterský program. Obecně všichni plánují více cestovat a poznávat svět. Nejbližším plánem do budoucna je u některých osamostatnění a odstěhování se od rodin, což opět souvisí s nově nabytým pocitem svobody.

Během výzkumu mě nejvíce zajímaly případné změny v identitě jedinců. Podle výpovědí mých respondentů se dá soudit, že se charakter a chování vlivem pobytu v zahraničí opravdu mění. Co se týče charakteru, největší změny dotazovaní pocítovali v oblasti navazování vztahů. I nespěšní a spíše introvertní jedinci byli vlivem okolností nakonec schopni nové známosti navazovat. To, ale i zjištění, že se o sebe dokážou sami postarat, vedlo ke zvýšení sebevědomí všech respondentů. Všichni také uvedli, že se osobnostně stabilizovali a celkově dospěli. U některých z nich také došlo ke zklidnění a uvědomění si svých priorit.

Měnilo se i chování jedinců, nejvýrazněji u těch, kteří byli v minulosti významně ovlivňováni původní a často velmi odlišnou kulturou či náboženskými dogmaty. U ostatních docházelo pouze k menším změnám. To se shoduje s Murphyho teorií o rozdílech mezi společnostmi v předávání vzorů. V některých společnostech jsou tyto vzory jasně dané, v jiných se jedná o individuální záležitost.

Pokud chtěli studenti využít pobytu v zahraničí k výrazné proměně své osobnosti, jejich původní charakter brzy vyšel na povrch a připomněl jim, kým doopravdy jsou. Některé dílčí změny ovšem sami plánovali a většinou se jim podařilo je uskutečnit. Jednalo se především o osamostatnění, získání většího sebevědomí a nové cíle spojené

se studiem. V některých případech se povedla i určitá změna charakteru, jako je například větší tolerantnost a otevřenost. Zjištěné poznatky se shodují se závěry G. H. Meada, který chápe identitu jako sociální strukturu regulovanou společenskými normami a kulturními vzorci.

Z použitých charakteristik Hoganova osobnostního dotazníku byla nejvíce proměnlivá stabilita, kterou všichni zúčastnění na pobytu získali a větší sociabilita. Trvalost případných změn, kterou jsem zkoumala u českých studentů, kteří již pobyt absolvovali, byla poměrně individuální záležitostí. Nicméně je evidentní, že nikdo už se nevrátí ke svému starému já, spíše propojí nově získané zkušenosti se svým „původním“ životem.

V následující tabulce je přehled faktorů, které případné změny v identitě urychlují, či zpomalují.

	<u>PODPORUJE:</u>	<u>BRÁNÍ:</u>
KAŽDODENNÍ ŽIVOT	<ul style="list-style-type: none"> • Zkoušení nových zálib • vytváření nových zvyků • osamostatnění • chybějící vliv a autorita rodičů • snazší plánování času 	<ul style="list-style-type: none"> • Přenesení starých zálib • udržování starých zvyků
VAZBY NA DOMOV	<ul style="list-style-type: none"> • omezení kontaktu s rodinou a přáteli • nový pohled na partnerské a přátelské vztahy • možnost „filtrace“ přátel • snaha o integraci do nové kultury 	<ul style="list-style-type: none"> • častý kontakt s rodinou a přáteli • časté návraty domů či návštěvy z rodné země • udržování vztahu na dálku • snaha o udržení původní kultury • častý kontakt s krajany • sledování zpráv ze své země
NÁRODNÍ A ETNICKÁ IDENTITA	<ul style="list-style-type: none"> • nový pohled na vlastní kulturu • uvědomění si národní identity • větší hrdost na rodnou zemi 	
PRIORITY, PRINCIPY A PLÁNY DO BUDOUCNA	<ul style="list-style-type: none"> • nové podněty ke změně priorit, principů a plánů do budoucna • chybějící tlak domácí společnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • vazba na domov ohledně plánů do budoucna • připomínání neustálého tlaku domácí společnosti
ZMĚNY V CHARAKTERU A CHOVÁNÍ	<ul style="list-style-type: none"> • nové podněty ke změně • nutnost osamostatnění • nová kultura a společnost (=chybějící tlak domácí společnosti) • plánované změny 	<ul style="list-style-type: none"> • Krize identity • Strach ze změn • vyspělost

Graf č. 1: Faktory podporující a bránící změnám v identitě.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala tématem dlouhodobých pobytů v zahraničí a jejich vlivu na identitu jedince. Jelikož jsem sama na sobě během půlroční stáže ve Francii pozorovala určité změny, zajímalo mě, zda se jedná o společenský fenomén. Chtěla jsem také zjistit, co případné změny urychluje a co je naopak brzdí. Provedla jsem na dané téma výzkum, a to ve dvou fázích. První probíhala přímo na Erasmu a jednalo se o panelové šetření s dvanácti zahraničními studenty formou polostrukturovaných rozhovorů. Během šesti měsíců jsem pořídila tři rozhovory s každým zúčastněným. Druhá fáze se uskutečnila v České republice a jednalo se opět o polostrukturované rozhovory s dvanácti českými studenty, kteří již tento pobyt absolvovali v minulosti. Výsledkem bylo celkem 48 rozhovorů, které přinesly řadu zajímavých poznatků. Podle zjištěných výsledků má dlouhodobější pobyt v zahraničí na formování identity jedince vliv. Otázkou zůstává, zda ji doopravdy mění, či spíše ovlivňuje.

Jistá jsou tedy tato základní zjištění:

- Změny v identitě během dlouhodobého pobytu v zahraničí jsou individuální záležitostí.
- Více tyto změny vnímají dívky než chlapci a intenzivněji také studenti společenskovedních oborů.
- Národnost nemá na případné změny vliv (pouze se v některých případech jedná o výraznější změny) a pro jejich lepší posouzení je třeba mít větší časový odstup.
- K největším změnám dochází v oblasti osamostatnění se a získání většího sebevědomí. Díky této zkušenosti získávají jedinci větší stabilitu. Lépe si uvědomují svoje priority, dokážou si srovnat hodnoty. Kvůli nutnosti zacházet odlišně s finančními prostředky se často stírají případné ekonomické rozdíly v ekonomickém statusu jedinců, všichni jsou během pobytu v zahraničí na podobné úrovni.
- Po návratu se sice v některých případech navrátí zpět do „starých kolejí“, ale už nejsou stejní jako před odjezdem – nabyté zkušenosti na jejich osobnost mají vliv.

Ovšem je také nutné dodat, že nikdy nezjistíme, jestli případné změny nastaly kvůli změně prostředí, nebo se jednalo o přirozený vývoj, ke kterému by došlo i v rodné zemi.

Jak však dokázaly i jiné výzkumy, dlouhodobý pobyt v zahraničí rozhodně nějaké změny v charakteru a chování jedince urychlí a jiné třeba iniciuje. Toto zjištění se shoduje i s tvrzením řady teoretiků, jako je například Luckmann a Bauman, kteří tvrdí, že si společenské podmínky vynucují v průběhu života úpravy a možné redefinice jedincovy identity. Dlouhodobý pobyt v zahraničí představuje zcela nové společenské podmínky, dá se tedy konstatovat, že k určité proměně při něm dochází a vše nasvědčuje tomu, že se jedná o společenský fenomén. Nejlépe mé zjištěné poznatky shrnuje jeden z respondentů, student sociologie Jáchym:

„Ano, byl jsem si vědom nedostatků svého charakteru, které jsem chtěl změnit, ale v Praze jsem nemohl, kvůli rutině a především lidem, protože ti vám nedovolí se změnit. Respektive vás na to upozorní, ptají se, na co si to hraje, proč se pokoušíte chovat jinak. To přesun do prostředí cizí země umožňuje - pokusit se tam vykonstruovat úplně jinou identitu. (...) Snažil jsem se působit na lidi lépe než tady. Ale přestože jsem se mohl snažit tam nějak naprojektovat tu svou identitu, tak to stejně úplně nešlo, protože ostatní stejně za měsíc, dva poznali, že nějaké vaše vlastnosti ani v jiném jazyce nezmizí. Ale něco z toho se povedlo, nedokážu moc posoudit proč – zda pobytem tam, nebo věkem, ale vím, že když jsem se vrátil, tak mě na to pár lidí upozornilo, že je ze mě lepší člověk“ [Jáchym, 26 let, student sociologie].

Summary

In my bachelor thesis I concerned the topic of the influence of long-term stay abroad on adolescents' identity. I experienced some changes during my own stay abroad, so I was wondering if it is a social phenomenon. I wanted to figure out what support and what slow those changes. I did a research about this topic, one part during my Erasmus in France and the second in Czech Republic. The first part was a longitudinal research with 12 international students made through semi-directive interviews. I made 3 interviews with each of them to capture the process of change. During this part I regretted that I couldn't observe also the people development after they came back home. So I decided to do another research with people who had already done Erasmus. This brought another 12 interviews.

According to the results there is really a change in peoples' identities because of the long-term stay abroad. The possibility of living far away from your usual surrounding is an impulse to experience a new social situation and the necessity of dealing with a new role. The main feature which changes and has an influence on forming identity is everyday life. Young people living abroad have to face up different society and culture.

But the most significant difference lies in the fact that they live alone, in almost all cases for the very first time. The need to take care about you leads to your overall independence. Thanks to gained freedom, the respondents appreciated the possibility to plan their own free time but they understood well that it came along with also new duties. Anyway, they made the most of their parents' lack of influence and authority to try new things. In general, their life during Erasmus was more spontaneous and colorful. But each of them had a different approach on his new life. Some tried to take the advantage of the stay abroad to get to know new country and its culture. Others, on the other hand, kept in touch with their own country through communication with family and friends or tried to spend their time with people of the same nationality. Whether they tried to support their attachments to home or not influenced the possible changes. If they were too attached to their home, it slowed down the changes. This was especially the case of southern countries such as Spain or Italy. Concerning the culture, the majority tried to keep its own culture but wanted to experience the new culture as well. Moreover, they acquired a new point of view to their own culture and appreciated their national identity.

The distance from their own culture gave them more time to think about their lives. As a result, they were able to change their priorities or future plans. For instance, the studies started to be more important, because the students realized the importance of work experience and foreign languages.

Anyway, I was interested the most in the changes in identity. According to my respondents' statements I can say that the personality and the behavior change during the stay abroad. Regarding personality, the most important change was noticed in the field of establishing connections with new people. Thanks to the circumstances also the introverts had to learn how to do it. This and the finding that they are able to take care about themselves lifted their self-confidence. They matured. I could observe the changes in behavior as well. The most significant changes appeared in those individuals who had been influenced the most before by their original culture or religion.

In general, there are some basic findings:

- The changes in identity during a long-term stay are very individual.
- Girls and students of social sciences felt more those changes.
- Nationality doesn't have any influence to possible changes.
- A longer dosing interval is needed for the evaluation of those changes.
- The biggest changes are in the field of becoming independent and lifting the self-confidence.
- After coming back home, some of them go back to their old lives, but they are never same as they were before.

At the end I have to admit that I will never figure out if the changes happened because of the change of environment or if it was a natural evolution. But it is obvious not only by my research but also by others, that the long-term stay abroad support or initiate some changes in peoples' identities. So it can be said that the influence of stay abroad on adolescents' identity is a social phenomenon.

Použitá literatura

BERGER, Peter Ludwig; LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality : pojednání o sociologii vědění*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 214 s. ISBN 8085959461.

BERNARD, Josef. Osobní identita v diskurzu společnosti pozdní moderny. In ŠUBRT, Jiří. *Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2008. s. 120-134. ISBN 978-80-246-1413-7.

DELAMATER, John; MICHENER, Andrew; SCHWARTZ, Shalom. *Social psychology*. Orlando: Harcourt Brace Jovanovich, 1986. 638 s. ISBN 0-15-581441-9

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha : Argo, 1999. 596 s. ISBN 80-7203-124-4.

GOFFMAN , Erving. *Stigma*. Praha : Slon, 2003. 167 s. ISBN 80-86429-21-0.

HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, 2009. 168 s. ISBN 978-80-7367-639-1.

MURPHY, Robert Francis. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha : Slon, 2008. 268 s. ISBN 978-80-86429-25-0.

MUSSEN, Paul Henri. *Indentité individuelle et personnalisation*. Toulouse : Privat, 1986. La formation de l'identité. Découvertes psychologiques et problèmes de recherche, s. 13-21.

PECHAR, Jiří. *Být sám sebou : Pojem identity a jeho meze*. Praha : Hynek , 1995. 203 s. ISBN 80-85906-13-9.

Bakalářské, diplomové a rigorózní práce:

DOKULILOVÁ, Denisa. *Psychologická problematika zahraničního pobytu : Subjektivní prožívání vlivu pobytu v zahraničí u studentů programu Erasmus*. Praha, 2006. 103 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

KUČEROVÁ, Eliška. *Psychologické aspekty návrat z LLP-Erasmus*. Praha, 2011. 180 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

PETRÁSEK, Daniel. *Fenomén cestování : Hodnoty a motivace v zážitcích a rozhovorech s cestovateli*. Praha, 2003. 76 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

SKÁLOVÁ, Dagmar. *Vyjadřování osobní a sociální identity dospívajících v podmínkách společenských změn*. Praha, 1998. 87 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

STEHLÍKOVÁ, Zuzana. *Proměny víry a náboženské identity*. Praha, 2009. 51 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.

TURZÍKOVÁ, Jitka. *Cestování jako možnost osobního růstu*. Praha, 2003. 66 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta.

VOLDÁNOVÁ, Iva. *Pobyt jinde aneb mezinárodní mobilita očima zkušených aktérů*. Praha, 2006. 99 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd.

Elektronické zdroje:

Goffman, Erving: *Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity*. New York, Simon & Schuster 1986 (první vyd. 1963), 149 s.. In ČERVENKA, Karel. *Sociální studia* [online]. [s.l.] : [s.n.], 2003 [cit. 2011-05-20]. Dostupné z WWW: <http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:K0Xu5c104Q0J:socstudia.fss.muni.cz/ristup.php%3Fsoubor%3D080408104847.pdf+Erving+Goffman+je+u+nás+znám+zejména+jako+zástupce+symbolického+inter>.

Hoganův osobností dotazník : stručný přehled. In *Hoganův osobnostní dotazník* [online]. [s.l.] : [s.n.], [200?] [cit. 2011-04-24]. Dostupné z WWW: [http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:oxM5_8IkMmAJ:www.asystems.cz/file/s/promomaterialy/hogan-hpi-a4-czech-5.11.pdf+Hoganův+osobnostní+dotazník+\(HPI\)&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESgPjq8ba](http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:oxM5_8IkMmAJ:www.asystems.cz/file/s/promomaterialy/hogan-hpi-a4-czech-5.11.pdf+Hoganův+osobnostní+dotazník+(HPI)&hl=en&pid=bl&srcid=ADGEESgPjq8ba).

ŠÍPEK, Jiří. *Turismus jako psychologický fenomén : stručný přehled tematiky* [online]. [s.l.] : [s.n.], [200?] [cit. 2011-05-05]. Dostupné z WWW: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:tSV7Vk53cQIJ:veda.fsv.cuni.cz/doc/KonferenceRCS/psych_sipek.doc+Turismus+jako+psychologick%C3%BD+fenom%C3%A9n.&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEESj-Na--anTA-Yn1VD_2GbtQwMuA0tE82O8Ln-zUbj_6H1dg_eEatNH7vJN-ZsnnVgBS9i0PDNaW91SwesTsVSTy_g-KXKSJ5wK2Yb_HTTthccVjJH5uXqnh8PmFG9BL0ONp5ukoJ&sig=AHIEtbSMmTNcOyrICfORQ1s2QVCuieAxKw.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Přehled otázek z výzkumu provedeného ve Francii (soupis)

Příloha č. 2: Přehled otázek z výzkumu provedeného v České republice (soupis)

Příloha č. 3: Základní charakteristiky všech respondentů (tabulka)

Příloha č. 4: Ukázky rozhovorů (přepis rozhovorů)

Přílohy

Příloha č. 1: Přehled otázek z výzkumu provedeného ve Francii (soudis)

INTERVIEW FRANCIE

Rozhovor 1

VOLNÝ ČAS

- Co děláš ve svém volném čase doma?
- Co děláš ve svém volném čase tady v Lyonu?
- Jaké jsou tvoje záliby?
- Věnuješ se jim i tady?
- Našel/našla sis zde nové záliby?
- Je nějaký rozdíl mezi tím, jak trávíš svůj volný čas u sebe doma a tady?
- Máš dojem, že si tady můžeš svůj čas snáze naplánovat?
- Změnil/a jsi své zvyky?
- Máš raději věci naplánované nebo je ti to jedno?

VZTAHY

- Měl/a jsi u sebe doma přítelkyni/přítele?
- Jak vám to na dálku funguje?
- Jsi stále v kontaktu se svými přáteli?
- Chybí ti?

PLÁNY DO BUDOUCNA A PRIORITY

- Jaké byly tvé plány do budoucna, než jsi přijel/a do Lyonu?
- Změnily se tyto plány? Proč?
- Jaké byly tvé priority, než jsi přijel/a do Lyonu?
- Změnily se? Jak a proč?

CHARAKTER A CHOVÁNÍ

- Můžeš mi popsat svůj charakter předtím, než jsi odjel/a do Lyonu?
- Jsi spíše otevřený/á či uzavřený/á, excentrický/á, společenský/á,...?
- Myslíš si, že se tvůj charakter tady změnil?
- Cítíš, že se tady chováš jinak než doma? V jakém ohledu? Proč?
- Myslíš, že tě pocit anonymity nutí chovat se jinak?
- Jak to bude, až se vrátíš zpátky domů?
- Záleží ti na tom, co si o tobě myslí ostatní?
- Bylo zde něco, jsi chtěl/a na sobě změnit, než jsi odjel/a do Lyonu? Podařilo se ti to? Proč ano/ne?
- Myslíš, že tady máš víc času myslet sám/sama na sebe?
- Jsou zde jiné rozdíly mezi způsobem tvého života u tebe doma a tady?

Rozhovor 2

- Našel/našla sis tu nějaké nové záliby?

- Jsi stále v kontaktu s tvými přáteli a rodinou? Stále stejně často?
- Našel/našla sis tu nové kamarády, nebo jsi stále s těmi starými?
- Jsou zde nějaké změny v tvých plánech do budoucna?
- Jsou zde nějaké změny v tvém chování?
- Cítil/a ses zde na začátku jako cizinec?
- Měl/a jsi před příjezdem sem nějaký obrázek o Francii, který se pak změnil?

Rozhovor 3

- Změnil se tvůj život v Lyonu od té doby, co jsi přijel/a?
  - Liší se hodně tvůj život tady a u tebe doma? Jak?
  - Změnil/a si své zvyky?
  - Můžeš si zde lépe organizovat svůj volný čas?
  - Chybí ti stále tvá rodina? Jste stále v kontaktu?
  - Bylo pro tebe těžké udržet vztah na dálku?
-
- Změnil/a jsi nějak plány do budoucna?
  - Změnil/a jsi své priority?
-
- Můžeš mi zkusit popsat svůj charakter?
  - Myslíš, že se tady změnil/a? Jak?
  - Změnilo se tvé chování? Jak?
  - Změnil/a jsi tady své principy?
  - Je pro tebe důležité, co si o tobě myslí ostatní?
  - Bylo zde něco, jsi chtěla/a na sobě změnit, než jsi jel/a do Lyonu? Povedli se ti to? Myslíš, že si to udržíš i pak?
-
- Jsi hrdý/á na svou zemi, na svůj původ?
  - Snažíš se tady udržet si svou kulturu nebo se integrovat do té francouzské?
  - Jsi na sebe tady víc hrdý/á?
  - Myslíš, že si získal/a větší nezávislost?
  - Musíš tady vycházet s penězi jinak než doma?
  - Co si myslíš sám/sama o sobě? Jsi se sebou a se svým životem spokojený/á?
  - Je zde ještě něco, co se změnilo od našeho prvního rozhovoru?

Příloha č. 2: Přehled otázek z výzkumu provedeného v České republice (sopsis)**INTERVIEW ČESKÁ REPUBLIKA**

- Kde jsi byl a na jak dlouho?
- Kdy to bylo (rok) a v jakém ročníku studia jsi byl/a (a kde jsi studoval/a)?
- Proč sis vybral právě toto místo?
- Jel/a jsi sám nebo s někým dalším?
- Našel/našla sis na Erasmu nové záliby?
- Změnil/a jsi na Erasmu své zvyky?
- Lišil se tvůj život na Erasmu hodně od tvého běžného života? Jak?
- Bylo něco, co jsi na sobě chtěl/a změnit před odjezdem do zahraničí? Povedlo se ti to?

- Měl/a jsi před odjezdem přítelkyni/přítele?
- Jak jste zvládali vztah na dálku?
- Byl/a jsi v kontaktu s rodinou a přáteli? Chyběli ti?

- Změnily se tvé plány do budoucna během tvého pobytu v zahraničí?
- Změnily se tvé priority během tvého pobytu v zahraničí?
- Byl/a jsi na sebe při pobytu více hrdý/á?

- Máš dojem, že se během Erasmu změnil tvé chování (charakter)? Jak? Proč?
- Jednalo se o dlouhodobé změny, případně jak dlouho trvaly?
- Měl/a jsi dojem, že se můžeš chovat jinak než obvykle, že tě nikdo nezná a ty můžeš začít znovu? Využil/a jsi toho?
- Jaké byly plusy a minusy tvého pobytu? Jak ho celkově hodnotíš? (Jak to vypadalo před odjezdem? Jak tam?)

Příloha č. 3: Základní charakteristiky všech respondentů (tabulka)

Jméno	Věk	Obor studia	Národnost	Země pobytu	Rok pobytu
Alexandra	21	psychologie	řecká	Francie	2010/2011
Juan	22	inženýrství	španělská	Francie	2010/2011
Klára	21	sociologie a sociální antropologie	česká	Francie	2010/2011
Manuel	26	pedagogika	peruánská	Francie	2010/2011
Matt	19	demografie	kanadská	Francie	2010/2011
Mathias	24	mechanické inženýrství	německá	Francie	2010/2011
Mosi	26	lidská práva	pobřeží slonoviny	Francie	2010/2011
Nyoko	24	zpěv	japonská	Francie	2010/2011
Patricia	21	psychologie	italská	Francie	2010/2011
Sofia	21	psychologie	bulharská	Francie	2010/2011
Wang	19	inženýrství	čínská	Francie	2010/2011
Zola	26	mezinárodní právo	senegalská	Francie	2010/2011
Alena	27	psychologie	česká	Francie	2005/2006
Andrej	24	chemie	česká	Francie	2997/2008
Dora	22	produkce	česká	Německo	2009/2010
Ela	26	fyzika	česká	Holandsko	2007/2008
Hana	22	francouzská filologie	česká	Francie	2009/2010
Jáchym	26	sociologie	česká	Holandsko	2009/2010
Jana	25	architektura	česká	Německo	2008/2009
Jiří	25	ekonomie a management	česká	Německo	2009/2010
Marek	25	ekonomie a management	česká	Řecko	2008/2009
Markéta	23	žurnalistika	česká	Španělsko	2008/2009
Matěj	27	sociologie	česká	Francie	2008/2009
Milan	29	sochařina	česká	Finsko	2003/2004

Příloha č. 4: Ukázky rozhovorů (přepis rozhovorů)

Ukázka č. 1: Rozhovory pořizené ve Francii

Patricia, 21 let, studentka psychologie, Italka

INTERVIEW 1

VOLNÝ ČAS

- Co děláš ve svém volném čase doma?
  - Nemá nic pravidelného, ale jinak chodí ven se psem – den má rozdělený podle jeho potřeb, často nedělá nic nebo se jen tak prochází, baví se s rodinou, tráví hodně času na Facebooku a zpětně toho lituje. Často chodí do jednoho knihkupectví nedaleko, předstírá před svou matkou, že studuje, ale přitom ztrácí čas. Loni se trochu věnovala plachtění a cvičení. Večer večerí s rodinou a pak chodí ven s kamarády, skoro každý večer.
- Co děláš ve svém volném čase tady v Lyonu?
  - Koupila si filmy ve francouzštině, aby se zlepšila. Ráda se teď učí francouzsky, poslouchá rádio, nebo ho má jen tak zapnuté, když pracuje. Je na Facebooku, kde komunikuje s rodinou a se svou prof. filosofie, ráda chodí pěšky po městě.
  - Na začátku byla smutná, protože jí chyběl rytmus, teď má 3x týden francouzštinu s jednou slečnou. Má radši, když má denní rytmus, vstává dřív, ráno si užívá svého času, nespěchá tolik.
- Jaké jsou tvoje záliby?
  - Plachtění, řízení, zvířátka.
- Věnuješ se jim i tady?
  - Spíš ne, jen že ráda chodí pěšky, ale nemá tu psa, auto.
- Našel/našla sis zde nové záliby?
  - Ne ale věnuje se lezení, což předtím nedělala.
- Je nějaký rozdíl mezi tím, jak trávíš svůj volný čas u sebe doma a tady?
  - Tady dělá jen věci, co chce a pro sebe samotnou (nemá tam psa). Chtěla by se tady naučit dobře francouzštinu, aby udělala radost svému otci, chce se tady lépe poznat. A taky tady chce dobře studovat, aby zvládla všechny zkoušky. Je to pro ni těžší, ale snaží se.
  - Jinak to ale celkově záleží na její momentálně náladě, nemá většinou nic předem naplánovaného.
- Máš dojem, že si tady můžeš svůj čas snáze naplánovat?
  - Tady si organizuje svůj čas podle sebe, nemusí nic před nikým skrývat.
- Změnil/a jsi své zvyky?
  - Musí víc studovat, věnovat se tomu pravidelně. Pravidelně studuje během týdne a pak ví, že má v neděli volno.
- Máš raději věci naplánované nebo je ti to jedno?
  - Je jí to spíše jedno.

VZTAHY

- Měl/a jsi u sebe doma přítelkyni/přítele?

- Bylo to komplikované, měla tendenci se vrátit ke svému bývalému příteli, ale nakonec zjistila, že o to nestojí.
- Jak vám to na dálku funguje?
- Jsi stále v kontaktu se svými přáteli?
- Ano, hodně přes Facebook.
- Chybí ti?
- Ano, hodně, ale je moc ráda, že prožívá tuhle zkušenost, protože ví, že doma je to stále stejné, takže o nic nepřichází. A navíc ví, že když náhodou ztratí nějakého kamaráda, tak to bude dobře, protože se ukáže jako nesprávný kamarád.

PLÁNY DO BUDOUCNA A PRIORITY

- Jaké byly tvé plány do budoucna, než jsi přijel/a do Lyonu?
- Jet do Lyonu a pak neměla žádné další plány. Uvažovala, že by tady zůstala na celý rok, aby se pořádně naučila jazyk. Snad jen, že dostuduje v Itálii (bc a mgr). Na druhou stranu jí to tady moc vyhovuje, jak se tady vyučuje oproti systému v Itálii.
- Změnily se tyto plány? Proč?
- Najednou si není jistá, jestli tady zůstane na rok. Druhý semestr je tady jiný, je hodně stáží, to už pro ni není tak dobré. Taky vidí už i nevýhody života tady.
- Jaké byly tvé priority, než jsi přijel/a do Lyonu?
- Předtím než odjela, tak často nedělala žádné zkoušky, protože se chtěla jen a jen bavit.
- Změnily se? Jak a proč?
- Tady je její hlavní prioritou naučit se francouzsky a neztratit možnost se lépe poznat, nechce žít bez přemýšlení. Tady víc přemýšlí nad svoji intelektuální stavbou, nad tím, co si myslí o životě, o vztazích a hlavně o sobě. Doma přemýšlela hlavně obecně, co musí dělat apod. Tady má jasnější vizi o sobě samé. Je centrem svého života, což předtím nebyla.
- Rodina pro ni předtím nebyla prioritou, ale samozřejmost a tady si ji ještě více váží. Chybí jí, ale ví, že je to přirozené a nebojí se, že by je ztratila.

CHARAKTER A CHOVÁNÍ

- Můžeš mi popsat svůj charakter předtím, než jsi odjel/a do Lyonu? Jsi spíše otevřený/á či uzavřený/á, excentrický/á, společenský/á,...?
- Je to těžké říct, protože se tady změnila, hlavně proto, že nezná lidi kolem sebe
- V Neapoli jí všichni říkají, že je bláznivá, nervní a zvláštní – ale neumí vysvětlit jak. Snadno se naštvě, pak je hysterická, odsekává, ale tady jí vůbec nic nenervuje, což je pro ni velká změna. Ale myslí si, že doma to pak zas bude stejné.
- Je otevřená, někdy až moc, snadno sdílí s cizími lidmi velmi osobní věci, je velmi důvěřivá. Tím pádem proto tady na začátku byla velmi smutná, protože toto nemohla kvůli jazykové bariéře s nikým zažít. Ale jinak jí to vydrželo.
- Myslíš si, že se tvůj charakter či chování tady změnil?
- Je klidnější.
- Cítíš, že se tady chováš jinak než doma? V jakém ohledu? Proč?
- Vstává tady o hodinu dřív než doma, protože si tady užívá svého času, nespěchá.
- Jinak záleží na situaci, někdy je schopná protančit celou noc a být úžasně nabuzená, jindy jezdí domů kolem půlnoci a stačí jí to.

- Je tady velice limitovaná kvůli jazyku, nemůžu se vyjádřit tak, jak by chtěla a to ji někdy rozesmuthuje. Navíc je normálně mnohem rychlejší, což tady být nemůže, musí dělat vše pomaleji.
- Myslíš, že tě pocit anonymity nutí chovat se jinak?
  - Spíš ne, pořád svá.
- Jak to bude, až se vrátíš zpátky domů?
  - Asi bude zase nervní.
- Záleží ti na tom, co si o tobě myslí ostatní?
  - Ne, je jí to jedno. Myslí sice hodně na ostatní, jestli to, co dělá, je nebude obtěžovat.
- Bylo zde něco, jsi chtěl/a na sobě změnit, než jsi odjel/a do Lyonu? Podařilo se ti to? Proč ano/ne?
  - Nebyla se sebou moc spokojená, protože se moc neznala. Tady se začíná lépe poznávat, takže vidí, že je sama se sebou spokojená, se svojí osobností. Chtěla by být taková, upřímná a přímá a svá. Ale myslí si, že by se ještě více mohla zaměřit na svoje potřeby.
- Myslíš, že tady máš víc času myslet sám/sama na sebe?
  - Určitě, protože je tady sama. A líbí se jí to, má tady na to dost času, což oceňuje. Normálně je kolem ní vždy spousta lidí. Nedokáže říct, co se jí líbí víc, ale asi se jí líbí víc být obklopená lidmi.
- Jsou zde jiné rozdíly mezi způsobem tvého života u tebe doma a tady?
  - Ne, hlavní rozdíl je, že tady má víc času myslet sama na sebe.

INTERVIEW 2

- Našel/našla sis tu nějaké nové záliby?
  - Asi ne.
- Jsi stále v kontaktu s tvými přáteli a rodinou? Stále stejně často?
  - Ano, ale méně, spíš přes mejl, ale je to stále o tom samém, jak se máš? apod. Ale maminka už je méně starostlivá. S kamarády ještě méně, protože ví, že se jede na chvíli domů, tak je méně na Facebooku, protože nechce s nimi mluvit takhle, protože bud moci brzy naživo apod.
- Našel/našla sis tu nové kamarády, nebo jsi stále s těmi starými?
  - Skoro stále s těmi stejnými, akorát se poznala lépe s jednou holkou z lezení.
- Jsou zde nějaké změny v tvých plánech do budoucna?
  - Chce tu stále zůstat celý rok, ale není o tom úplně přesvědčená, trochu pochybuje. Zůstala by jen kvůli francouzštině, ne kvůli studiu psychologie, takže by pak musela dělat normálně zkoušky v Itálii.
- Jsou zde nějaké změny v tvém chování?
  - Už je znovu nervní, což na začátku nebyla. Ale možná je to tím, že by se moc chtěla vrátit k sobě. Také se víc nudí, na začátku spíš trpěla, protože byla daleko a teď je to nuda, protože musí čekat na návrat.
  - Ne, před týdnem tu byla její sestra, takže mohla pozorovat svoje chování vůči někomu, kdo ji dobře zná, ale na druhou stranu byly stále v cizím prostředí, takže to nebylo úplně ono. Takže například viděla, že jí mnohem pomaleji. To proto, že je sama, takže u toho často dělá něco jiného.
  - Ale celkově ani neví, kdo teď je. Myslí si, že se změnila, ale nedokáže říct jak. Navíc má trochu strach se změnit, aby se nezměnila moc a lidé jí pak

nepoznávali. Je ten, kdo se stále konstruuje, nebo tak, koho už všichni znají? Nechce, aby se nezměnila k horšímu, už se jí to jednou v dětství stalo.

- Cítil/a ses zde na začátku jako cizinec?
  - Ano, hodně. Ale je normální, že to tak cítí i stále. Ale někdy má i touhu, aby všichni věděli, že je cizinka. Takže jí to nevadí, protože ví, že je tady jen nakrátko, kdyby tady měla žít natrvalo, tak by jí to vadilo.
- Měl/a jsi před příjezdem sem nějaký obrázek o Francii, který se pak změnil?
  - Neměla moc žádný stereotypní obrázek o Francii, spíš si myslela, že je to velmi odlišná země. Ale teď vidí, že co je odlišné, je jazyk a ekonomika (je to tu dražší), ale jinak to moc jiné není, takže ani nebyla moc překvapená ze změny prostředí.

INTERVIEW 3

- Změnil se tvůj život v Lyonu od té doby, co jsi přijel/a?
  - Ne, akorát, že má teď spolubydlící, což je pro ni lepší, že s někým sdílí svůj byt a každý moment. Jinak pořád studuje, už neleze, ale jezdí hodně na kole, jezdí na něm do školy.
- Liší se hodně tvůj život tady a u tebe doma? Jak?
  - Ano, samozřejmě, není tu moře, takže město se formuje jinak než Neapole. Nemá tady svoje zvířata, svůj pokoj a svou rodinu. Tady je sama, doma se musí o všechno dělit.
- Změnil/a si své zvyky?
  - Ano. Řídí se více svým rytmem, ne jinými lidmi. Musí si pořád vařit, nejí to samo jako v Itálii. Nemá tady přátele a auto, je to jiné. Více si užívá svůj čas, je pomalejší, má svůj vlastní rytmus.
- Můžeš si zde lépe organizovat svůj volný čas?
  - Určitě. A líbí se jí to. Ale stýská se jí po jejím psovi, takže v tomhle se mu ráda přizpůsobuje,
- Chybí ti stále tvá rodina? Jste stále v kontaktu?
  - Ne, už si tolik nevolají, spíš si píšou mejly. Naopak je trochu zklamaná, že jí její sestra vůbec nepíše, ale chápe, že je moc mladá a nemá na to čas. Jinak si zvykla na to žít sama. Má čas myslet na svůj vztah s rodinou, že by se chtěla odstěhovat, až se vrátí. Po čemž touží i déle. Chce si začít budovat svůj vlastní život.
- Bylo pro tebe těžké udržet vztah na dálku?
  - Změnil/a jsi nějak plány do budoucna?
    - Chce se odstěhovat od rodiny a začít žít sama. Jinak chce dostudovat v Neapoli.
- Změnil/a jsi své priority?
  - Myslí, že ne, protože je nedokáže moc pojmenovat. Ale myslí si, že se naučila studovat.
- Můžeš mi zkusit popsat svůj charakter?
  - Cítí se teď trochu napjatá, protože na jednu stranu se chce vrátit do Neapole, je zvědavá na to, čím se stala, ale zároveň se necítí být sama sebou. Ví, že se hodně zlepšila v jazyce, ale cítí, že tu jsou stále věci, které nemůžeme vyjádřit. Například smysl pro humor je velmi chybí. Nemůžu se vyjádřit tak, jak chce
- Myslíš, že se tady změnil/a? Jak?

- Je pořád otevřená a společenská. Ale někdy se tak necítí, protože má dojem, že Francouzi moc společenští nejsou.
- Změnilo se tvé chování? Jak?
- Tráví víc času s Italy a to jí ujistilo v tom, že je má ráda. Nevadí jí tedy vrátit se domů v porovnání třeba s jinými lidmi.
- Je pro tebe důležité, co si o tobě myslí ostatní?
- Ne. Vůbec.
- Bylo zde něco, jsi chtěla/a na sobě změnit, než jsi jel/a do Lyonu? Povedli se ti to? Myslíš, že si to udržíš i pak?
- Ne, jen se naučit francouzsky.

- Jsi hrdý/á na svou zemi, na svůj původ?
- Není hrdá na politiku v její zemi, ale na svůj původ tady a hlavně na jazyk, myslí si, že italština je ten nejhezčí jazyk.
- Snažíš se tady udržet si svou kulturu nebo se integrovat do té francouzské?
- Snaží se integrovat, poznávat nové kultury a pomohlo jí to tady být k nim mnohem více otevřená. Chtěla by hodně cestovat, hlavně třeba do Alžírka, Brazílie apod. Chce hodně cestovat a poznávat nové kultury z jejich úhlu pohledu.
- Jsi na sebe tady víc hrdý/á?
- Ano, to určitě.
- Myslíš, že si získal/a větší nezávislost?
- Samozřejmě, hodně.
- Změnil/a jsi tady své principy?
- Spíš ne.
- Musíš tady vycházet s penězi jinak než doma?
- Ano, musí platit nájem, nákupy, všechno. Má jiný vztah s penězi, u sebe je měla jen pro zábavu, ale tady na vyžití, že je nedostává od rodičů jen tak. Má větší přehled o utrácení peněz.
- Co si myslíš sám/sama o sobě? Jsi se sebou a se svým životem spokojený/á?
- Ano a pochopila, že má ráda psychologii a že nechce studovat nic jiného. A teď čekám na to, až se vrátí domů.
- Je zde ještě něco, co se změnilo od našeho prvního rozhovoru?
- Asi ne.
- Změnila se tedy celkově tvoje identita?
- Identita je velice složitá věc na definování. Když jedeš takhle někam na výměnu, tak je tu vždycky určitá proměna v tvé identitě. Takže i já vím, že jsem jiná, než když jsem odjela. Ale zároveň vím, že jsem jiná tak trochu nereálně. Takže uvidím, jaké to bude, až se vrátím domů, co se změní. A jak zapojím to, co jsem tady prožila do mého opravdového života v Neapoli.

Ukázka č. 2: Rozhovor pořizený v České republice

Matěj, 27 let, student sociologie

- Kde jsi byl a na jak dlouho?
  - Byl v Paříži na 10 měsíců na École Normale et Sciences Sociales.
- Kdy to bylo (rok) a v jakém ročníku studia jsi byl/a (a kde jsi studoval/a)?
  - 2009/2009, byl v 2. ročníku magistra.
- Proč sis vybral právě toto místo?
  - Uměl trochu francouzsky a ta škola má hodně dobrou pověst, působil tam Foucault a Bourdieu.
- Jel/a jsi sám nebo s někým dalším?
  - Jel tam sám, ale pak poznal 2 holky, co tam byly z FSV.
- Našel/našla sis na Erasmu nové záliby?
  - Asi ani ne, to se moc nezměnilo. Ale úžasný bylo, že rok nemusel pracovat, protože tady musel pracovat úplně od začátku, takhle měl těch 10 měsíců pro sebe: na studium, na jazyk apod.
- Změnil/a jsi na Erasmu své zvyky?
  - Nemusel pracovat, jinak asi moc ne.
- Lišil se tvůj život na Erasmu hodně od tvého běžného života? Jak?
  - Bylo to víc studentský kvůli tomu, že nemusel pracovat. Taky musel pracovat déle na pracích do školy, protože ve francouzštině to bylo těžší, byl tedy svědomitější.
- Bylo něco, co jsi na sobě chtěl/a změnit před odjezdem do zahraničí? Povedlo se ti to?
  - Spíš byl z celé řady důvodů naštvaný, jak ti tady vede. Iritovalo ho to prostředí a chtěl ho změnit.
- Jaká jsi měl před odjezdem očekávání? Splnila se?
  - Očekávání ohledně zlepšení se v jazyce, což se splnilo. A pak studijní očekávání, což se splnilo jen tak na půl, protože bohužel zrovna v tomto roce bylo v Paříži hodně stávek a často se neučilo, univerzita byla zavřená.
- Měl/a jsi před odjezdem přítelkyni/přítele?
  - Ne.
- Jak jste zvládali vztah na dálku?
  - Moc ne. Asi 2-3 x přijel do Prahy, trochu si občas s někým psal. Ani mu moc nechyběli.
- Změnily se tvé plány do budoucna během tvého pobytu v zahraničí?
  - No, ani ne. Lehce uvažoval o tom, že by tam dál studoval, ale spíš tolik moc o budoucnosti neuvažoval. Věděl, že by se tak nějak chtěl věnovat sociologii, ale to bylo asi všechno.
- Změnily se tvé priority během tvého pobytu v zahraničí?
  - No, rozhodně byl jiný vůči slečnám, byla to zajímavá změna, tam pálil za holkama strašně moc, ale tady se pak zas vrátil do typický český apatie.

Intenzivěji pociťoval potřebu blízkosti, protože byl v cizím prostředí a chtěl si najít nové kamarády a kamarádky, takže tohle s tím taky souviselo.

- Byl/a jsi na sebe při pobytu více hrdý/á? Zvýšil sis tam sebevědomí?
- Ne vždy, podle toho, jak to zvládal. Sebevědomí si tam asi zvýšil.

- Máš dojem, že se během Erasmu změnil tvé chování (charakter)? Jak? Proč?
- Před odjezdem si méně věřil a byl více nervózní vzhledem k budoucnosti, nemá takový stres z toho, že by se mohlo něco pokazit.
- Naučilo ho to být otevřený lidem, jinak je spíš introvert, tam se naučil přepnout se do extroverta. Tohle mu celkem vydrželo, ale tady to prostředí to tolik nevyžaduje. Ale když se dostane do této nutnosti se s někým cizím seznámit, tak mu to jde mnohem přirozeněji. Je více společenský.
- Dříve měl tendenci se prosazovat, už jen kvůli tomu, že si našel ten Erasmus, ale větší nárůst to tam nemělo.
- Vadí mu, když s někým nejde do konfliktu, baví se ho přít s někým. Tam to bylo stejné, možná byl ještě trochu kritičtější, jako cizince si víc všiml těch jejich nedostatků, takže měl asi víc konfliktů v tomto směru.
- Před odjezdem byl relativně stabilní, příjezd na místo ho ale dost rozhodil, měl na začátku problém se s tím smířit, neměl moc známých, škola nic neorganizovala, měl problém najít pravé kamarády, čelil samotě, co ho rozhodila. V druhém semestru se to ustálilo a bylo to ok. Pak ale vnímal zpětné zařazení zpátky jako divnou věc, v životě jeho kamarádů se stala spousta věcí a oni automaticky předpokládali, že to bude vědět, to dlouho trvalo, než se do toho zase zapojil.
- Je spíš chaotický, což mu i zůstalo.
- Je obecně spíše zvědavý, což se také nezměnilo. Tam spíš byl větší potenciál o věci, o které se mohl zajímat, více ho to prostředí podporovalo, ale nic nového to v něm neprobudilo.
- Výuka se tam lišila hodně od té naší, Francouzi si dělají poznámky i o tom, co vůbec nemusí, on musí poslouchat, jinak z toho nic nemá. Mají tam hodně individualistický a zápolivý styl, což mu nevyhovovalo a nechápal, proč je tam učitel považován za takovou autoritu. On to ale vyřešil tímto chaotickým způsobem, ale nebyl s tím problém.
- Celý pobyt se mu zdálo mnohem víc snů.
- Začal být hrdý na to, že je z Východní Evropy, vidí nějaké ty rozdíly, je to hlavně funkce Západu a velkoměsta, tam jsou lidé spíš otevření, ale ne upřímní, což se mu nelíbí. Tady jsou lidé občas i zbytečně hrubí, ale je to známka upřímnosti. O dost rychleji si tady najdeš přátele, tam to trvá mnohem déle a nezajímají se o tvé problémy.
- Jednalo se o dlouhodobé změny, případně jak dlouho trvaly?
- Vrátil se do toho samého prostředí. Celkově se ale jednalo o dlouhodobé změny, má vyšší sebedůvěru, získal odstup, pokud jde o nějaké přemýšlení. To lidem v ČR často chybí, mají dojem, že historie se vaří tady, on má teď úplně jiná měřítko.
- Vnímal/a jsi po návratu nějakou odlišnou reakci okolí?
- Ani snad ne, lidé byli zvědaví a on nevěděl, co jim má říkat.
- Měl/a jsi dojem, že se můžeš chovat jinak než obvykle, že tě nikdo nezná a ty můžeš začít znovu? Využil/a jsi toho?
- Rozhodně tam páčil víc za holkama, možná to s tím souvisí. Ale jinak se jinak nechoval.

- Jaké byly plusy a minusy tvého pobytu? Jak ho celkově hodnotíš? (Jak to vypadalo před odjezdem? Jak tam?)
  - Pozitivní je, že umí o dost líp francouzsky, rozhodně si tam našel pár dobrých přátel a děvčat (ovšem ne na dlouho). Získal celkový nadhled, nevzteká se tu nad nesmyslami. Všiml si spousty věcí na Francouzích, ale tím pádem si uvědomil i spoustu věcí o Češích, lépe teď dokáže definovat, kdo je vlastně Čech. Bylo příjemné žít bez práce.
  - Nevýhodou bylo hlavně to, že měl dluhy, ale ty se mu pak podařilo splatit, takže to nebylo vůbec omezující.
  - Těžké začátky nevnímám jako nevýhodu, rozhodně ho to posílilo a sám se překvapil, nečekal, že některých věcí bude schopen.
- Napadá tě ještě něco, co jsme nezmínili?
  - Ne.
- Takže celkově ten pobyt splnil tvoje očekávání?
  - V zásadě ano. Byl by rád za víc sociologie, ale zase měl možnost pozorovat francouzskou společnost v praxi (jak probíhají stávky apod.), to jsou zase věci, co ho jako sociologa obohacující, V zásadě je s tím tedy velmi spokojený.